

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ
Кафедра: публічного управління та адміністрування

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на здобуття ступеня освітнього ступеня Бакалавра
на тему: *«Забезпечення стійкого розвитку сільських територій
(на матеріалах Віньковецької селищної територіальної громади)»*

Виконала: студентка 5 курсу
за спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування
заочної форми навчання

Васюк Т.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник: к.н.держ.упр., доцентка
перша проректорка
університету

Ковтун І.Б.

(прізвище та ініціали)

Рецензент:

(прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2024 рік

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних складних економічних та військово-політичних умовах набуває особливої гостроти проблема забезпечення стійкого розвитку сільських територій, яка є однією з найактуальніших у контексті зміцнення національної економіки України. Потреба у формуванні теоретичних засад для прийняття ефективних управлінських рішень стосовно прискорення переходу до принципів стійкого розвитку визначається особливостями європейського економічного простору, у який Україна прагне інтегруватися.

Сучасний соціально-економічний та екологічний стан сільських територій більшості регіонів України свідчить про необхідність внесення змін у державну політику з управління стійким розвитком цих територій. Держава повинна системно відновлювати та комплексно підтримувати сільські території України для забезпечення належних умов для життя населення та розвитку поселенської мережі. Життя третини населення, що проживає у сільських населених пунктах, характеризується бідністю, безробіттям, трудовою міграцією, відсутністю соціальної інфраструктури, демографічною кризою та іншими негативними явищами, що спричиняють деградацію сільських територій, їхнє вимирання та втрату життєздатності.

Необхідність подолання виокремлених проблем вимагає вивчення та впровадження ефективних управлінських рішень, спрямованих на прискорення переходу до принципів стійкого розвитку.

Окремі проблеми формування передумов для стійкого розвитку сільських територій було досліджено у наукових працях таких авторів як: В. Борщевського, О. Булавки, О. Гонти, Н. Вдовенко, М. Долішнього, В. Дієсперова, С. Дорогунцова, В. Залізка, В. Ємельянова, В. Ільчука, С. Кваші, В. Карпенко, І. Кичко, А. М. Кропивка, Ключник, П. Курмаєва, Н. Микули, М. Орлатого, О. Павлова, В. Савченка, В. Приймака, П. Саблука, З. Смутчак, В. Терещенка, М. Талавирі, Н. Ткаленко, А. Третяка, та ін. Варто відзначити також вклад у формування теорії стійкого розвитку сільських територій таких

зарубіжних дослідників, як М. Адамович, А. Лейзеровіч, Г. Перріс, Р. Кейтс та ін.

Незважаючи на достатню кількість проведених досліджень є необхідність в подальших наукових пошуках та впровадженні сучасних стратегій для подолання викликів, що стоять перед сільськими громадами України та її регіонів.

Мета і завдання дослідження. Метою бакалаврської роботи є опрацювання теоретичних основ та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення стійкого розвитку сільських територій Віньковецької територіальної громади Хмельницької області.

Для досягнення мети дослідження було поставлено та вирішено такі завдання:

- визначити сутність стійкого розвитку сільських територій;
- узагальнити зарубіжний досвід забезпечення стійкого розвитку сільських територій;
- провести аналіз показників розвитку Віньковецької селищної територіальної громади;
- дослідити стан навколишнього природного середовища Віньковецької селищної територіальної громади;
- обґрунтувати концептуальні засади удосконалення системи управління стійким розвитком Віньковецької селищної територіальної громади;
- визначити перспективи впровадження еко-інновацій як фактору забезпечення стійкого розвитку Віньковецької селищної територіальної громади

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення стійкого розвитку сільських територій Віньковецької територіальної громади.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади удосконалення процесів забезпечення стійкого розвитку сільських територій Віньковецької територіальної громади Хмельницької області.

Методи дослідження. Дослідження базується на сучасних досягненнях економічної науки, таких як концепції, наукові гіпотези та методичні рекомендації, які розробили провідні науковці з проблем управління сталим розвитком локальних територій, як українські, так і зарубіжні.

При написанні бакалаврської роботи було застосовано системний підхід до вивчення соціоекономічних та екологічних процесів. Для досягнення цілей використовувалися різноманітні методи, такі як абстрактно-логічний, монографічний та порівняльний для розуміння поняття «стійкий розвиток сільських територій». Також використовувався діалектичний підхід для узагальнення сутності сталого розвитку сільських територій. Щодо оцінки рівня стійкого розвитку сільських територій використовувалися статистичні та аналітичні методи, а для візуалізації динаміки використовувалися графічні та табличні методи.

Інформаційною базою роботи є вітчизняні законодавчі акти, інформаційні та публіцистичні видання, матеріали Віньковецької об'єднаної територіальної громади, матеріали власних досліджень і спостережень.

Практичне значення одержаних результатів теоретичні розробки та практичні рекомендації, викладені у роботі, спрямовані на створення системи, яка забезпечуватиме стійкий розвиток сільських територій. Крім того, основні положення, висновки і пропозиції, викладені у роботі, мають прикладний характер і можуть бути корисними при управлінні стійким розвитком сільських територій та прийнятті рішень органами державної влади та місцевого самоврядування.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків і списку використаної літератури, який містить 77 найменувань джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Сутність стійкого розвитку сільських територій

Важливим завданням у забезпеченні стійкого розвитку різних типів територій є розуміння сутності об'єкта управління. Щодо поняття «стійкий розвиток сільських територій», слід зазначити, що серед наукової спільноти існує спільна думка про принципову відмінність визначень таких понять, як економічний ріст і розвиток щодо сільських населених пунктів, територіальних громад та сільських територій взагалі.

Комісія ООН з питань навколишнього середовища та розвитку ввела в офіційний обіг поняття стійкого розвитку як «...розвитку, що задовольняє потреби сучасного покоління, не втрачаючи здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби...» (Доповідь ООН А/42/427). Цей підхід передбачає можливість задоволення потреб сучасного і майбутніх поколінь, не завдаючи шкоди екологічному потенціалу, який переважно знаходиться в межах сільських територій.

Упродовж 1970-1990-х років темами наукових дискусій у провідних наукових центрах світу були стійкий розвиток сільських територій, виснаження довкілля та перспективи економічного і демографічного зростання. Окремо розглядалося формулювання загального визначення поняття «стійкий розвиток», яке визначалося як спосіб задоволення потреб сучасного покоління, не обмежуючи можливість задоволення потреб майбутніх поколінь. Незважаючи на визначення, сформульоване на саміті в Ріо-де-Жанейро, що підкреслювало важливість екологічних та соціально-економічних факторів і визнавало стратегію стійкого розвитку через економічний, соціальний і

екологічний підходи, сутність якого полягала в забезпеченні стійкого (стабільного) поліпшення якості життя сучасного і майбутніх поколінь через розвиток у відповідних пропорціях трьох видів капіталу (економічного, екологічного та соціального), що визначалися векторами подальшого розвитку.

Щодо розвитку сільських територій, концепція стійкого розвитку передбачає встановлення пріоритету збереження природного середовища під час досягнення стратегічних агроекономічних цілей. Важливо обрати таку організаційно-правову форму діяльності, результати якої мінімізуватимуть негативний вплив на природу та задовольнятимуть потреби сучасного населення та майбутніх поколінь. Сільське господарство повинно сприяти поліпшенню навколишнього середовища, використовувати відповідні технології та забезпечувати охорону ґрунтів, водних ресурсів, рослин і тварин. Тому стійкий розвиток сільських територій передбачає забезпечення економічної, соціальної та екологічної життєздатності сільського господарства.

Управління повинно спрямовуватися на досягнення економічних цілей виробництва та бізнесу, а також на розвиток соціально-екологічного потенціалу сільських населених пунктів і природного середовища. Основним принципом стійкого розвитку є забезпечення узгодження між еволюційними законами природи та ринковою економікою через державний або місцевий вплив на економічну діяльність, що адаптується до природних умов, потреб місцевих громад із дотриманням високих екологічних стандартів.

Таким чином, необхідною умовою стійкого розвитку сільських територій є підтримка економічного капіталу, екологічних ресурсів та соціально-культурного розвитку сільського населення, яке має достатній рівень доходу і якості життя.

Суть концепції стійкого розвитку полягає в забезпеченні співіснування і ефективної взаємодії сільського та несільського секторів економіки на сільських територіях, спрямованих на досягнення високих стандартів життя сучасного і майбутнього поколінь українців. У рамках цієї концепції сільське господарство, сільський туризм, інформаційні технології та інші види економічної діяльності на

сільських територіях розглядаються як складові елементи комплексної системи, яка має відповідальність за вплив на природне середовище. Розглянемо характеристики поняття «стійкий розвиток» (див. таблицю 1.1).

Таблиця 1.1. Наукові підходи до визначення «стійкого розвитку»

Автор	Трактування поняття
Г. Брундланд	задоволення потреб теперішнього часу, яке, проте, не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби
М. Жук	задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і вимогами людей
В. Кретинін	сукупність соціально-економічних, політичних і інших процесів, що взаємопов'язані і дозволяють послідовно збільшувати потенціал регіону для задоволення зростаючих потреб громадян, що проживають на його території
Проект Концепції переходу України до стійкого розвитку	задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольнити в них свої потреби, коли будуть узгоджені екологічні, економічні та соціальні складові розвитку, коли техногенне навантаження не перевищуватиме можливостей навколишнього природного середовища до самовідтворення, а суспільство усвідомить перевагу екологічних пріоритетів над іншими
М. Багров	гармонізація відносин трьох структурних підсистем цивілізованого світу – соціуму, економіки та навколишнього середовища
І. Вахович	гармонійне співіснування людської цивілізації з природним середовищем на стабільній довгостроковій основі шляхом забезпечення збалансованості між економічними вигодами, соціально-екологічними інтересами
Є.М. Борщук	біогармонійний розвиток суспільства, прийнятий для збереження екологічної ніші людини
І. Недін, Н. Караєва, Н. Глазовський та ін.	багаторівневий керований процес коеволуційного розвитку природи і суспільства (при масовій і усвідомленій участі населення), мета якого – забезпечити здорове, продуктивне життя в гармонії з природою нинішньому і майбутньому поколінням на основі охорони та збагачення культурної і природної спадщини
Ю. Бицюра	процес переходу країни від одного стану економіки до більш досконалого, якісно нового, зокрема, її соціально-економічної і екологічної сфер, на основі невиснажливого довготривалого використання ресурсів для забезпечення потреб нинішнього покоління з одночасним забезпеченням можливості майбутніх поколінь задовольняти власні життєво необхідні потреби

Примітка. Систематизовано автором на основі джерел:[6; 53; 55; 26; 54; 40; 57]

Наведені визначення висвітлюють концепцію «стійкого розвитку» з урахуванням потреб у ресурсах, досягнення гармонії і комплексного розвитку території. Проте практично всі автори підкреслюють необхідність впровадження якісно нового підходу до використання ресурсів з мінімальними негативними наслідками для довкілля та людства.

Тепер проаналізуємо наукові підходи до визначення категорії «сільські території» (див. таблицю 1.2).

Таблиця 1.2. Систематизація наукових підходів до визначення категорії «сільські території»

Автор	Трактування поняття
1	2
С. Мельник	історично сформований елемент поселенської мережі, що поєднує організаційну й функціональну сукупність селищ, сіл, хуторів, односімейних та інших жилих утворень, які знаходяться під юрисдикцією сільських (селищних) рад
В. Баутін та В. Козлов	земний простір за межами урбанізованих територій, населений людьми, що характеризується спільністю яких-небудь ознак (природних, історичних тощо)
А. Лісовий	обжита місцевість поза територією міст з її умовами та ресурсами, сільським населенням і різноманітними основними засобами на цих територіях
І. Прокопа	позначають сільську місцевість конкретних частин країни, а саме: природно-економічних, адміністративно-територіальних утворень та ін. Характеристикою існування сільських територій є те, що вони є ресурсною базою для сільського господарства, розвиваються в тісному зв'язку, але кожна своїм шляхом
К. Якуба	територіально-просторове розміщення сукупного ресурсного потенціалу сільських населених пунктів, де під сільськими населеними пунктами розуміють адміністративно-територіальні одиниці незалежно від їх розміру (хутір, село, сільська рада тощо) з наявним населенням, природно-економічним і соціальним потенціалом та відповідними органами управління соціально-економічним розвитком цих населених пунктів
О. Павлов	гетерогенне, поліфункціональне утворення з населенням як системоутворювальним елементом
М. Малік	гармонійно сформована в історично визначених межах системна сукупність, що поєднує в собі організаційно-територіальну (село, район) і територіально-функціональну приналежність (виробництво, переробка, реалізація)
І. Гончаренко	цілісна система зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення, яка характеризується великою кількістю взаємопов'язаних підсистем різних типів з локальними цілями, багатоконтурністю управління
Л. Лисенко	територіальна одиниця самоуправління, що діє в рамках закону, заснована на власному історичному досвіді, традиціях, специфіці господарювання, яка об'єднує навколо себе територіальну громаду з метою управління суспільним життям, вирішення спільними зусиллями проблем і сприяння розвитку відповідної території
В. Славов, О. Коваленко	регіонально-територіальне утворення зі специфічними природно-кліматичними, соціально-економічними умовами, де економічно і екологічно збалансовані та енергетично взаємопов'язані різні ресурси (природні, трудові, матеріальні, енергетичні, інформаційні, фінансові тощо) з метою створення сукупного суспільного продукту конкретної території та повноцінного життєвого середовища
М. Талавиця	комплексна природна, соціально-економічна та виробничо-господарська структура, що характеризується сукупністю притаманних їй особливостей: площею земельних угідь, на яких вона розміщена, чисельністю проживаючих і зайнятих у виробництві чи обслуговуванні людей, обсягами і структурою виробництва та розвитком соціальної й виробничої інфраструктури
Ю. Пищик	гетерогенна, поліфункціональна, багаторівнева, біо-соціо-еколого-економічна система, яка розвивається у просторі та часі й перебуває під управлінням громадських організацій, бізнесових структур, органів місцевого самоврядування, органів державної влади [66]

Примітка. Систематизовано автором на основі джерел: [37; 39; 29; 63; 42; 17; 27; 11; 9; 48; 3; 44].

Ураховуючи розглянуту систематизацію наукових підходів та потребу у досягненні цілей стійкого розвитку, ми визначаємо стійкий розвиток сільських територій як безперервний процес, у якому будь-яка економічна діяльність на сільських територіях повинна спрямовуватися на задоволення зростаючих потреб населення України за умови збереження ресурсної бази цих територій (або об'єднаних громад), одночасно сприяючи еволюційному розвитку сільської поселенської мережі, навколишнього середовища, технологій виробництва та інших факторів, які впливають на формування повноцінного життєвого простору для сучасного і майбутніх поколінь.

З урахуванням цього, умови стійкого розвитку сільських територій включають у себе державну підтримку радикально модифікованої аграрної сфери, зокрема розвиток мережі малого бізнесу на сільських територіях, а також забезпечення природно-екологічної стабільності на основі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища. Важливими складовими такого розвитку є тісна міжнародна співпраця та кооперація, стале соціальне зростання на основі принципу справедливості, а також екологізація суспільної свідомості через систему освіти та засоби масової інформації.

Очевидно, що виокремити основну ознаку стійкого розвитку неможливо, проте ми вважаємо, що мінімальний рівень бідності серед сільського населення є однією з ключових ознак стійкості розвитку сільських територій. Це сприятиме підвищенню якості та кількості суспільного продукту на душу населення. Водночас, необхідно зберегти такі темпи економічної активності та впровадження технологій у сільському господарстві, які дозволять нормалізувати рівень забруднення навколишнього природного середовища, зберігаючи його стійкість до антропогенного навантаження.

Окрім цього, за допомогою визначення окремих дестимуляторів та стимуляторів (рис. 1.1) на основі вищезазначених ознак економіко-соціально-екологічного характеру можна виявити нову управлінську функцію стійкого розвитку сільських територій – забезпечення адміністративної цілісності

країни. Це особливо важливо, оскільки пустельні території можуть бути заселені біженцями з інших країн, що у останні роки стало серйозною проблемою для країн Західної Європи.

Рисунок 1.1 – Ознаки стійкого розвитку сільських територій

Примітка. Систематизовано автором на основі [29, 60, 38, 18, 52].

Отже, розглядаючи концепцію А. Лісового, який стверджує, що «розвиток сільських територій – це суб'єктивний процес, який відбувається під впливом управлінських заходів, передусім з боку регіональної адміністрації, а також адміністрації загальнодержавного рівня», слід зазначити, що при

децентралізації влади головна роль у стимулюванні сталого розвитку сільських територій покладається на місцеві громади.

Таким чином, запропонований варіант визначення стійкого розвитку сільських територій дозволяє одночасно врахувати соціоекономічну (азначаючи нерозривність і взаємний вплив цих аспектів) та екологічну сутність цього концепту, а також визначити методи та інструменти для оцінки якісних і кількісних показників стійкості розвитку на конкретних сільських територіях.

1.2. Зарубіжний досвід забезпечення стійкого розвитку сільських територій

У кожній з розвинених країн світу були сформульовані власні стратегії стійкого розвитку сільських територій, які враховували місцеву ситуацію та глобальні проблеми людства з різних перспектив. Наприклад, в Польщі, Франції, Німеччині та Словаччині одним із ключових напрямків досліджень і програм було «балансування між розвитком міст і сільських територій, охоплюючи всі регіони, незалежно від їх географічного положення», яке було відзначено в рамках ініціативи URBAN Community Initiative [39].

У Національній стратегії розвитку сільських територій Федеративної Республіки Німеччини [15] та Довгостроковій стратегії розвитку Польщі (DSRK) [50] спостерігається тенденція до зростаючого використання принципів стійкого розвитку та збалансованого розвитку соціального та економічного потенціалу різних типів населених пунктів, а також збільшення інвестицій у різні сфери, зокрема освіту, охорону здоров'я, культуру, транспортну та екологічну інфраструктури [47].

Ми погоджуємося з В. Залізком, що стимулювання стійкого розвитку сільських територій в Європейському Союзі показує, що численні проблеми у соціальній, екологічній та економічній сферах були вирішені шляхом формування відповідних стратегій та програм за участі місцевих громад.

Програма LEADER відкриває можливості для нових учасників та сприяє виникненню нових ініціатив та ідей. Також виникають партнерські відносини між державними установами, приватним сектором та галузевими об'єднаннями [16, С.123].

Детальний аналіз польського досвіду показує, що концепція стійкого розвитку сільських територій ставить на перший план інтереси селян, оскільки вони є важливим актором суспільного життя. В рамках агроекономічної діяльності враховуються як потреби селян як основних представників етнічної спільноти, так і досягнення гармонії з природою. Це передбачено в польській національній стратегії стійкого розвитку сільських територій, сільського господарства і рибальства до 2030 року, яка визначає не лише технологічні зміни у сільському господарстві, але й перетворення свідомості кожної особи стосовно впливу її діяльності на навколишнє середовище. Для досягнення цілей стійкого розвитку бізнес та держава мають спільно працювати для забезпечення збереження природних ресурсів та справедливого розподілу життєвих благ.

У процесі реалізації стратегії стійкого розвитку сільських територій польський уряд стикався з численними труднощами, які також є характерними для українського контексту: низький рівень доходів, освіти та екологічної свідомості сільського населення, а також відсутність інвестицій та пасивність населення. Для подолання цих перешкод у Польщі було розроблено кілька етапів реалізації стратегії.

Перший етап передбачав визначення стійкого розвитку через правові акти та політичні документи. Комплексна стратегія розвитку формулювалася знизу вгору, починаючи з місцевого рівня й завершуючи глобальним. Важливість стійкого розвитку була закріплена на всіх рівнях і враховувалася у таких стратегічних документах, як стаття 5 Конституції Республіки Польща, стаття 3 Закону про довкілля (2001 р.), а також у Національній стратегії регіонального розвитку на період 2015–2030 рр.

Другий етап включав узгодження стратегічних інтересів сільського господарства та сільських територій, враховуючи нову концепцію, що

передбачала підтримку з боку державних органів, описуючи практичну реалізацію принципів стійкого розвитку відповідно до стандартів ЄС та розвинених країн. Також в межах цього етапу було оприлюднено та проведено громадське обговорення ключових положень щодо стійкого розвитку сільських територій у ЄС. Наприклад, Європейська комісія оприлюднила консультаційний документ «Майбутня стратегія ЄС на 2030 рік», що відображає нові економічні пріоритети, такі як сільське господарство, агропромисловий розвиток та конкурентоспроможність промисловості. Завершальним етапом було розроблення поетапного керівництва зі стійкого розвитку сільських територій і сільського господарства у співпраці з Міністерством сільського господарства, науковими центрами та громадськими організаціями. Тільки після цього профільне міністерство мало б прийняти остаточний варіант стратегії стійкого розвитку сільських територій та сільського господарства до 2030 року як офіційний документ, узгоджений з економічною стратегією Європейського Союзу на вказаний період.

Ще одним етапом узгодження стратегічних планів є формулювання спільної сільськогосподарської політики та стратегії стійкого розвитку сільського господарства в рамках нової економічної стратегії ЄС, що проведено на засіданнях Європейської Ради, яка визнала ключову роль стійкого, ефективного і конкурентоспроможного сільськогосподарського сектору.

Отже, метою Стратегії стійкого розвитку сільських територій, сільського господарства і рибальства на період 2015–2030 років є покращення якості життя в сільських районах та ефективне використання ресурсів і потенціалу для стійкого розвитку країни. Основні цілі та пріоритети цієї стратегії зводяться до такого:

1. Підвищення рівня людського капіталу, що включає соціальну відповідальність, зайнятість та підприємництво в сільських регіонах.
2. Розвиток транспортної інфраструктури для забезпечення доступності транспорту для сільського господарства.
3. Забезпечення водопостачання і водовідведення.

4. Будівництво та розвиток інфраструктури та передових технологій.
5. Забезпечення доступу сільських мешканців до інформаційно-комунікаційних технологій.
6. Забезпечення вільного доступу до суспільних товарів і послуг.
7. Підвищення рівня освіти та інформованості виробників і споживачів щодо виробництва і споживання харчових продуктів.
8. Підтримка та поліпшення якості сільськогосподарської виробничої бази та рибальства.
9. Виробництво безпечних і високоякісних харчових продуктів.
10. Застосування принципів чесної конкуренції на рівні ЄС та світового ринку.
11. Модернізація аграрного сектору на основі інновацій для досягнення стійкого розвитку.
12. Розвиток та розширення збуту для сільського господарства і споживачів.
13. Охорона навколишнього середовища і адаптація до зміни клімату в сільських регіонах.
14. Захист навколишнього середовища у сільськогосподарському секторі та збереження різноманітності в сільській місцевості.
15. Розвиток сільських територій з урахуванням захисту ландшафту та планування простору.
16. Адаптація сільського господарства і рибальства до зміни клімату та їхня участь у протидії цим змінам.
17. Стійке управління лісовим та мисливським господарством у сільській місцевості.
18. Активне використання відновлюваних джерел енергії [74].

Названі напрями можна об'єднати у горизонтальні блоки, реалізація яких залежить від рівня соціального, економічного і технологічного розвитку сільських територій кожної окремої сфери.

Можна в повній мірі погодитись з думкою польських дослідників М. Адамовича, Б. Піонтека, Д. Змія та інших, які вважають, що для моніторингу та оцінки впливу вказаних напрямів на стратегію стійкого розвитку сільських районів, сільського господарства і рибальства на період 2015–2030 роки потрібно розробити відповідний набір показників і цільових програм. Ці показники мають допомогти в оцінці таких аспектів, як відсоток людей, що живуть нижче порогу відносної бідності в сільських місцевостях. Важливо не лише поліпшити фінансове становище сільського населення, підвищити економічну активність у сільських районах та забезпечити зайнятість населення у віці старше 15 років, а й зменшити відмінності в якості освіти та життя між сільськими та міськими територіями. Наприклад, доцільно: збільшити відсоток сільського населення, що регулярно користується Інтернетом; підвищити рівень забезпечення сільських дітей дошкільними установами, харчовими продуктами; зберегти сільськогосподарські землі; підвищити доходи людей, які займаються сільським господарством; збільшити експорт сільськогосподарської продукції; покращити якість води та інше.

Усі ці питання є актуальними і для наших сільських територій. Однак істотною різницею в реалізації вказаних пріоритетів є джерела фінансування. Так, у Польщі майже половину заходів, запланованих за стратегією стійкого розвитку сільських територій, буде фінансуватися з коштів ЄС в рамках загальної політики. Досягнення цілей стратегії залежатиме від обсягу підтримки, яка буде використовуватися безпосередньо для реалізації запланованих напрямів. Передбачається, що 31% від загального обсягу бюджету буде забезпечено державою через реалізацію національної політики, а приблизно по 10% коштів надійде з місцевих бюджетів та приватних фондів. З усіх надходжень третину коштів загальної бюджетної стратегії передбачається витратити на поліпшення умов життя в сільській місцевості, зокрема, через модернізацію просторової доступності [74;77, с. 156].

Неможливо надалі невиважено продовжувати економічне зростання в окремо взятих галузях сільського господарства, оскільки в короткостроковій

перспективі це призведе до отримання надприбутків, але вже за 10-20 років території моновиробництва будуть приреченими на занепад, про що свідчить досвід Аргентини та Бразилії, які сьогодні витрачають мільярди доларів для нормалізації соціоекологічної ситуації від нераціональної агроекономічної політики, що не враховувала потреб сільських домогосподарств щодо вільного доступу до послуг з обробки землі; об'єктів переробки або реалізації сільгосппродукції; систем постачання населенню необхідних матеріальних ресурсів (добрив, палива тощо); наявності земельних ділянок достатнього розміру для самоокупної сільськогосподарської діяльності та ін. Усі перелічені проблеми наразі характерні для українських реалій і потребують невідкладного вирішення.

Отже, на нашу думку, підґрунтям побудови стратегії стійкого розвитку сільських територій України має бути використання найкращого світового досвіду стійкого агророзвитку та врахування національних особливостей, зокрема, пов'язаних з ефектами децентралізації владних повноважень.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВІНЬКОВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Аналіз показників соціально-економічного розвитку Віньковецької селищної територіальної громади

Територія Віньковецької селищної територіальної громади входить до складу Хмельницького району Хмельницької області відповідно до адміністративно-територіального поділу України. Ця територія нерозривно пов'язана із зовнішніми межами юрисдикції рад територіальних громад, які об'єдналися. Адміністративний центр громади розташований у селищі міського типу Віньківці. Громада включає 30 населених пунктів, в тому числі селище міського типу Віньківці та 29 сіл. Досяжність населених пунктів громади до потенційного адміністративного центру обмежується відстанню не більше ніж 20 кілометрів по дорогах з твердим покриттям. Однак деякі села розташовані на відстані понад 20 кілометрів від адміністративного центру Віньковецької громади: Гоголі (30 км), Женишківці (25 км), Дружба (22 км).

Центром громади є селище міського типу Віньківці, розташоване за 70 кілометрів від обласного центру – міста Хмельницького. На території громади відсутнє залізничне сполучення. Найближчі залізничні станції знаходяться на відстані 22 км (ст. Ялтушків Барських під'їзних шляхів Вінницької області), 35 км (ст. Деражня) і 44 км (ст. Дунаївці).

Демографічний показник є важливим для стабільного та безпечного розвитку громади, а проблеми демографічного розвитку слід розглядати як першочергові. Згідно зі статистичними даними, чисельність населення Віньковецької територіальної громади зменшується щорічно. На початок 2022 року у громаді проживало 18227 осіб, а на початок 2023 року ця цифра скоротилася до 17889 осіб.

У селищі міського типу Віньківці станом на 1 січня 2023 року проживало 5784 особи, що становить 31,7% від загальної чисельності громади. Сільське населення складало 12443 особи (68,3% від загальної чисельності) (рис. 2.1)

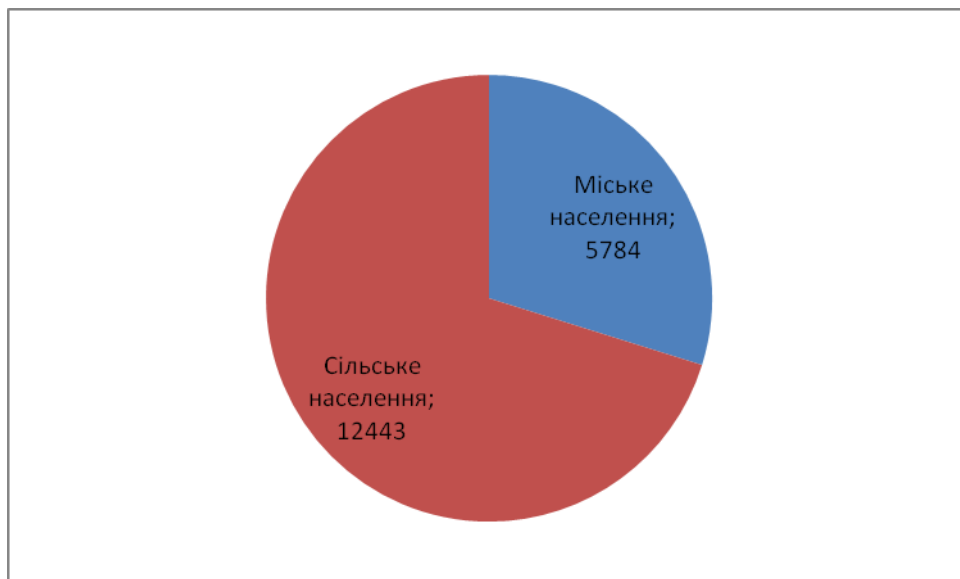

Рисунок 2.1. – Розподіл населення Віньковецької територіальної громади станом на 01.01.2023 року, осіб

Примітка. Складено автором на основі [59]

Зменшення чисельності мешканців громади є наслідком складної демографічної ситуації. Цей тренд залишається актуальним навіть у зв'язку з тим, що внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну частина населення, яке перебуває на окупованих територіях, знаходить притулок саме на території громади. Порівняно з загальною чисельністю населення Хмельницької області, чисельність жителів, що проживають на території Віньковецької територіальної громади, складає лише 1,5%.

Природний та міграційний рух населення громади протягом 2017-2022 років характеризується тенденцією до зменшення (див. табл. 2.1). Скорочення чисельності населення внаслідок природного спаду є стабільним явищем, яке спостерігається протягом останніх п'яти років. Основними причинами цього є соціальні проблеми, з якими стикаються мешканці сьогодні (відсутність роботи, низький рівень оплати праці, відсутність або низький рівень соціальної інфраструктури), вторгнення російської федерації в Україну та пандемія COVID-19, спричинена коронавірусом SARS-CoV-2.

Таблиця 2.1. Природний та міграційний рух населення Віньковецької територіальної громади за 2017-2022 роки, осіб

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Народжені	143	134	129	114	97	71
Померлі	416	473	416	404	396	349
Природний приріст	-273	-339	-287	-290	-299	-278
Прибулі	467	430	547	437	724	363
Вибулі	529	514	575	490	870	423
Сальдо міграції	-62	-84	-28	-53	-146	-60
Загальне скорочення	-335	-423	-315	-343	-445	-338

Примітка. Складено автором на основі [59]

У 2022 році в громаді народилося 71 немовлят, у той же час померло 349 осіб, що передбачає природне скорочення. В громаду прибуло 363 особи, натомість вибуло 560 осіб. Динаміка наявного населення громади свідчить про скорочення чисельності населення у Віньковецькій громаді. Основною причиною такого явища є перевищення смертності населення над його народжуваністю (рис. 2.2)

Рисунок 2.2 – Динаміка народжуваності та смертності у Віньковецькій селищній ТГ, осіб

Примітка. Складено автором на основі [59]

Крім того, війна в Україні може спричинити демографічну катастрофу через зниження народжуваності та наслідки війни, зокрема, зниження чисельності осіб репродуктивного віку, міграція населення. Так, міграція

населення Віньковецької громади протягом 2017-2022 років набуває найбільших значень в 2021-2022 роках (рис. 2.3).

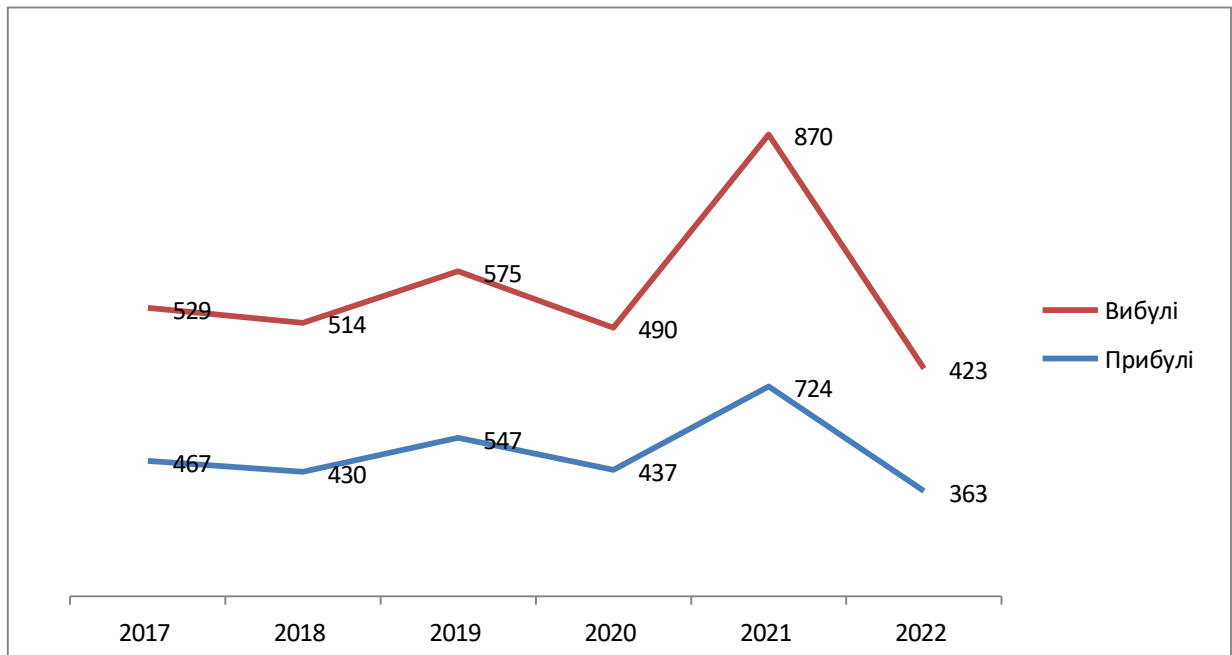

Рисунок 2.3. – Показники міграції населення Віньковецької селищної ТГ

Примітка. Складено автором на основі [59]

У 2022 році до громади переїхало 363 особи, а виїхало 423 особи. Міграційний рух пояснюється наслідками війни: збільшенням чисельності прибулих з областей, що перебувають у зоні бойових дій та окупованих територій, а також виїздом місцевого населення за кордон.

Аналіз структури населення громади показує його подальше старіння та перевагу жінок у загальній структурі. Станом на 1 січня 2023 року особи молодші за працездатний вік (0-14 років) становили 13,9% від загальної чисельності, працездатний вік (15-64 років) – 34,7%, а особи старші за працездатний вік (65+ років) – 51,4%. Зменшення чисельності працездатного населення особливо відчутне в сільських районах та населених пунктах з обмеженим доступом до транспорту. Жінки становлять 57% від загальної чисельності населення територіальної громади.

Станом на 01.01.2021 року у громаді було 28 вимушених переселенців, на 01.01.2022 року – 30 осіб, а на 01.01.2023 року вже 475 осіб. Загалом від початку повномасштабного вторгнення до громади переселилось понад 1920 осіб.

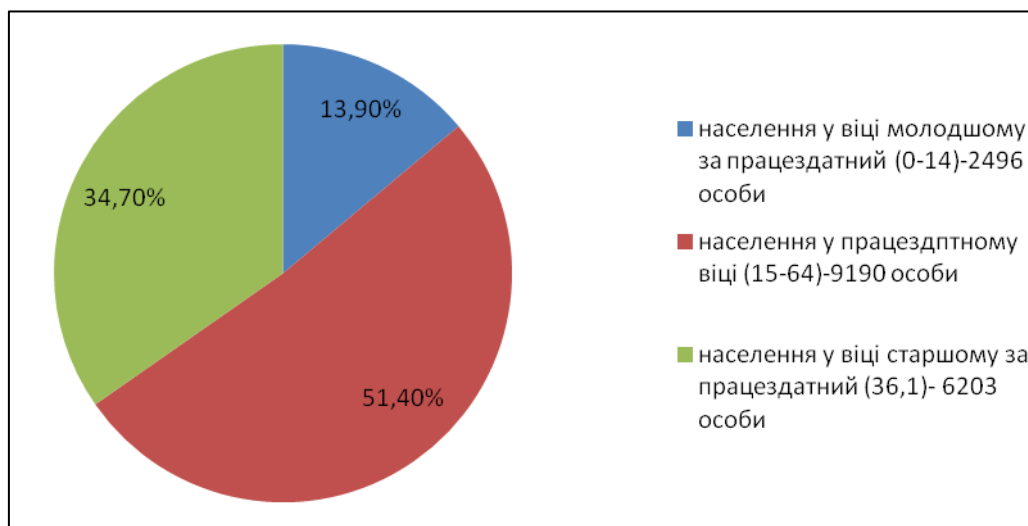

Рисунок 2.4. – Вікова структура населення Віньковецької селищної ТГ станом на 01.01.2023 року.

Примітка. Складено автором на основі [59]

Ураховуючи дуже низьку щільність населення в громаді (35,7 осіб на квадратний кілометр), що вдвічі менше, ніж середні показники по Україні, ця територія має привабливе розташування та зв'язок, що робить її потенційно привабливою для заміського проживання мешканців великих міст та внутрішньо переміщених осіб. Вихід з демографічної кризи потребує заходів, спрямованих на поліпшення економічного та соціального становища мешканців, що призведе до стимулювання демографічного розвитку.

Рівень зайнятості та доходи населення є ключовими показниками соціально-економічного розвитку громади. Нерівномірність на ринку праці призвела до ситуації, коли мешканці не можуть знайти роботу в межах громади, або вимушені шукати роботу за її межами, тоді як роботодавці стикаються з дефіцитом фахівців у певних сферах. Одним із чинників, що впливає на це, є нижчий рівень заробітної плати порівняно з середньообласним рівнем (табл. А.3. Додатку А).

У загальній структурі зайнятих у видах економічної діяльності громади переважають галузі, які важливі для розвитку, такі як сільське та лісове господарство, торгівля та послуги, а також галузі, які фінансуються з

державного та місцевого бюджетів. Середня заробітна плата нижча, ніж у районі та області. (табл. А.3 додатку А).

У ситуації воєнного стану господарський сектор громади продовжує забезпечувати стабільне виробництво продукції, товарів та послуг, а також зберігає рівень зайнятості працівників та вчасну сплату платежів до бюджету громади.

Економічна база Віньковецької селищної територіальної громади формується завдяки різноманітним підприємствам, що представляють різні сектори економіки, зокрема сільськогосподарський та промисловий. На території громади діють такі промислові підприємства, як ТОВ «Віньковецький сирзавод», ТОВ «Шхал-Шляхбуд», філія «Ярмолинецьке лісове господарство» та комунальне підприємство «Лісове господарство».

Основу економічної діяльності громади становить сільське господарство, яке спеціалізується на рослинництві та тваринництві. Підприємства агропромислового сектору є основою для подальшого розвитку території громади та посилення її економічного потенціалу. Найбільші землекористувачі громади включають ПП «Ясеве», ТОВ «Агропрогрес-В», ТОВ «Агрофірма Прогрес-В», ТОВ «Енселко Агро», ТОВ «Лани Віньковеччини», ФГ «Ростислав», ФГ «Новосядлого», ФГ «Агро-Тавр», ТОВ «ТЦ Добробут» тощо.

Один із ефективних методів відновлення підприємницької активності у сільських районах - це розвиток фермерського господарства. Фермерська діяльність у громаді відзначається наявністю на кінець 2022 року 36 фермерських господарств.

Виробництво тваринницької продукції здійснюють 2 суб'єкти господарювання: ТОВ «Лани Віньковеччини» та ПП «Ясеве». Загальне поголів'я великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах зросло на 276 голів порівняно з 2021 роком, і станом на 01 січня 2023 року складало 1783 голів. Чисельність молочних корів збільшилась на 103 порівняно з попереднім роком, і складала 688 голів. Виробництво молока зросло на 687

тонн порівняно з 2021 роком, до 3449 тонн. У середньому, кожна корова дає 5896 кілограмів молока.

Промисловий сектор громади представлений різними галузями промислового виробництва: електроенергія з використанням альтернативних джерел, будівельна, харчова та деревообробна галузі. Серед підприємств громади варто відзначити ТОВ «АЛЬТГЕН» (сонячна електростанція «Віньковецька СЕС») та ТОВ «Еко-технік Віньківці».

У 2022 році підприємства громади реалізували промислову продукцію на суму 221,6 млн. гривень, що на 29,3 тис. гривень більше, ніж у 2021 році. Зокрема, ТОВ «Віньковецький сирзавод» реалізувало продукції на суму 219,1 млн. гривень, що на 64,8 млн. гривень більше, ніж у 2021 році. Виробництво цільномолочної продукції склало 824,8 тонн, масла тваринного – 300,3 тонни, сирів жирних – 1534,0 тонн. Кількість працюючих на сільгоспідприємствах та їхні заробітні плати змінюються в залежності від сезонних робіт.

Найбільшими роботодавцями в громаді є підприємства середнього та малого бізнесу, а також установи та організації, які частково або повністю фінансуються з бюджетів різних рівнів.

Розвиток малого та середнього підприємництва є важливою частиною ринкової економіки, яка сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню доходів до бюджету. Це дозволяє розв'язувати ряд соціально-економічних проблем та підтримувати конкурентоспроможність та інновації.

Розвиток підприємництва є одним з ключових факторів вирішення соціально-економічних проблем, таких як безробіття, створення джерел доходу для населення та виробництво товарів та послуг за доступними цінами. Велика роль підприємництва полягає в створенні конкурентного середовища, залученні приватного капіталу та зовнішніх інвестицій, вдосконаленні технологій та наповненні бюджету.

За даними станом на 1 січня 2023 року, загальна кількість підприємств середнього та малого бізнесу в громаді становить 602 одиниці. Кількість

фізичних осіб-підприємців збільшилась з 491 особи на початку 2022 року до 504 осіб на початку 2023 року. З них суб'єкти малого підприємництва складають 95 юридичних осіб, а середнього - 3 одиниці. У структурі їх загальної кількості підприємства становлять 16,3% (98 підприємств), а фізичні особи-підприємці - 83,7% (504 особи) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Зареєстровані суб'єкти господарської діяльності (на кінець року)

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Фізичні особи підприємці	472	447	417	445	491	504
Юридичні особи	94	96	98	97	98	98

Примітка. Складено автором на основі [59]

Наведені дані демонструють тенденцію до незначного зростання чисельності юридичних осіб (на 4) та поступового збільшення кількості фізичних осіб-підприємців на 32 особи у 2022 році порівняно із 2022 роком.

В цілому існуючий дисбаланс у рівні розвитку економіки, зайнятості, сфери бюджетних і комунальних послуг, доходів населення, інфраструктури та соціальної сфери у громаді в середньостроковій перспективі може бути усунутий завдяки зростаючому попиту на продукцію АПК, а розвиток людського потенціалу громади забезпечить тенденції економічного зростання в державі. Оновлення інженерної, транспортної та соціальної інфраструктури сприятиме збільшенню проектів та можливостей бюджетної підтримки та міжнародної технічної допомоги.

2.2. Стан навколишнього природного середовища Вінковоцької територіальної громади

Загальна екологічна обстановка в межах громади є типовою порівняно з іншими громадами Хмельниччини. Основними факторами, що впливають на рівень забруднення атмосфери Вінковоцької селищної територіальної громади, є техногенні джерела викидів та метеорологічні і топографічні особливості території.

Емісійне забруднення атмосферного повітря формується через вплив стаціонарних та рухомих джерел викидів. За даними Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької обласної військової адміністрації, на підприємства, організації та установи, які знаходяться на території Віньковецької СТГ, видано близько 50 дозволів на викиди. Ці суб'єкти господарювання не є основними забруднювачами атмосферного повітря у Хмельницькій області, тому інформація про обсяги їх викидів є відкритою.

Оскільки Віньковецька СТГ охоплює близько 84% території колишнього Віньковецького району, дані про рівень викидів за останні передвоєнні роки можна оцінити, використовуючи дані про викиди у Віньковецькому районі за 2016-2020 роки, які наведені у щорічних Регіональних доповідях про стан навколишнього природного середовища Хмельницької області (рис. 2.5). Дані за 2021-2023 роки у відкритому доступі відсутні.

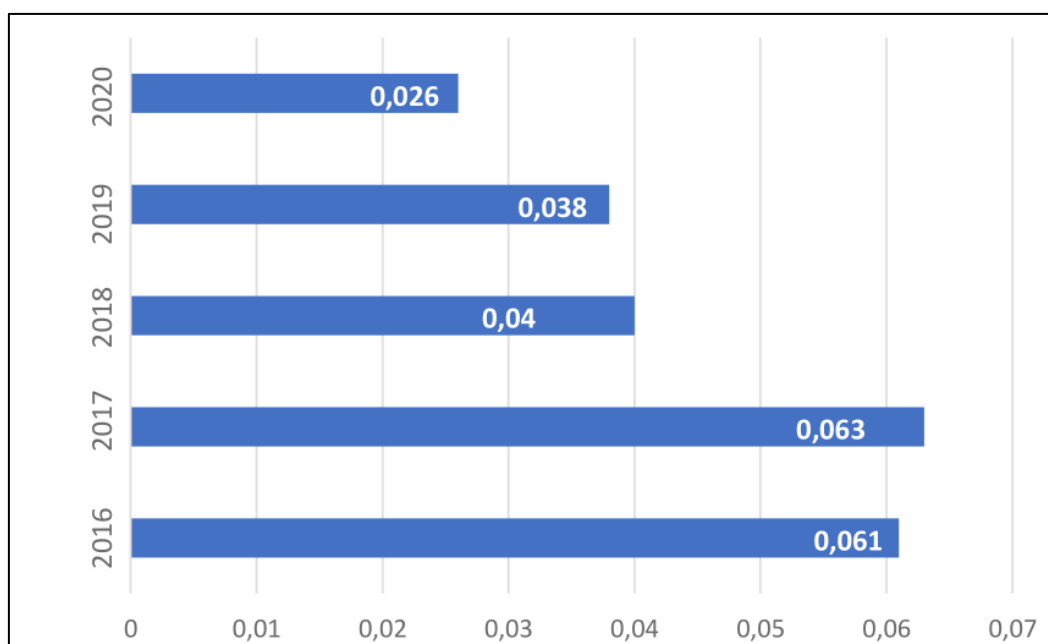

Рисунок 2.5 – Кількість викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря Віньковецького району (2016-2020 рр.), тис. тонн

Примітка. Складено автором на основі [22]

Протягом періоду з 2016 по 2020 рік рівень викидів забруднюючих речовин зі стаціонарних джерел зменшився у 2,4 рази. З урахуванням особливостей локдауну, пов'язаного з пандемією COVID-19, та скороченням

діяльності підприємств через збройну агресію РФ, ймовірно, рівень викидів у межах Віньковецької СТГ продовжував зменшуватись у 2021-2023 роках.

Загалом, за період 2016-2020 років Віньковецький район по забрудненню повітря стоїть на другому місці серед районів з найменшими обсягами викидів (після Новоушицького району). У 2020 році викиди від стаціонарних джерел у Віньковецькому районі становили лише 0,14% від загальної кількості викидів по Хмельницькій області.

Динаміка викидів основних забруднюючих речовин у атмосферне повітря у Віньковецькому районі за період 2016-2020 років продемонстровано на рисунках 2.6-2.9.

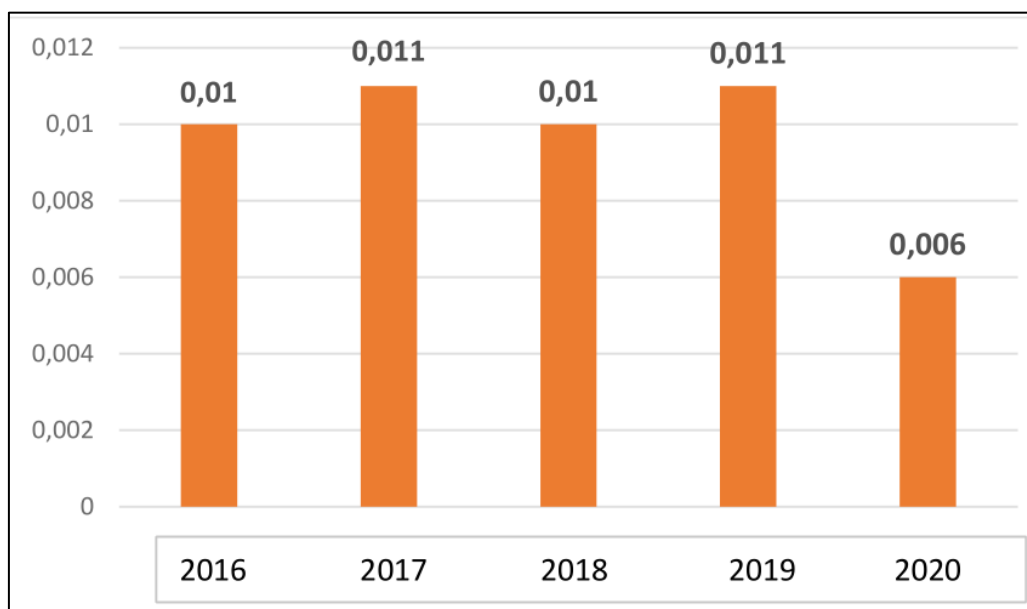

Рисунок 2.6 – Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря Віньковецького району пилу (2016-2020 рр.), тис. тонн

Примітка. Складено автором на основі [22]

Аналіз показників щодо викидів пилу в атмосферне повітря громади свідчить про їх зменшення у період з 2016 по 2020 рік. У 2020 році обсяги викидів пилу зменшилися на 45% порівняно з попереднім роком.

Викиди діоксиду сірки зменшувалися і наближались до нуля. Динаміка викидів оксиду азоту залишалась стабільною. Викиди оксиду вуглецю, аналогічно пилу, мали тенденцію до зменшення, але в менших масштабах. У

2020 році обсяги викидів оксиду вуглецю зменшилися на 20% порівняно з попереднім роком.

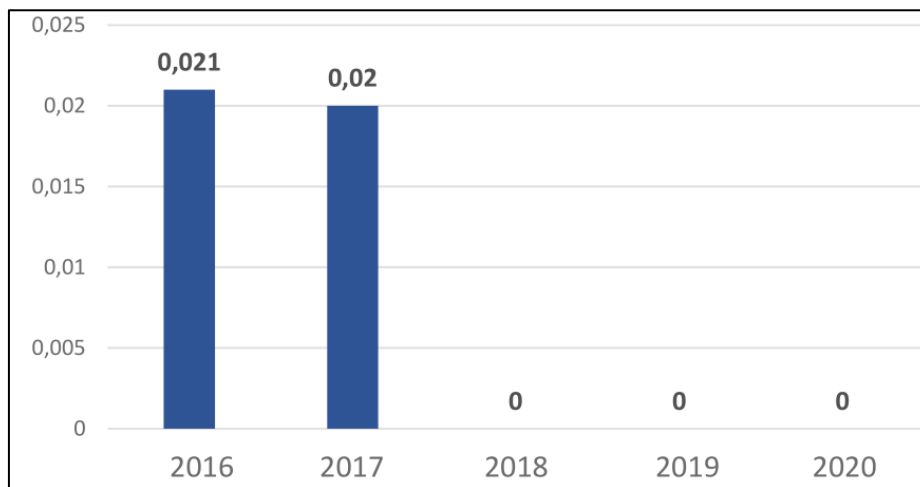

Рисунок 2.7 – Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря Віньковецького району діоксиду сірки (2016-2020 рр.), тис. тонн
Примітка. Складено автором на основі [22]

Значна частина викидів в атмосферне повітря громади походить від рухомих джерел, насамперед автотранспорту. Стан транспортної інфраструктури переважної більшості автомобільних доріг Віньковецької СТГ є зношеним і потребує поліпшення.

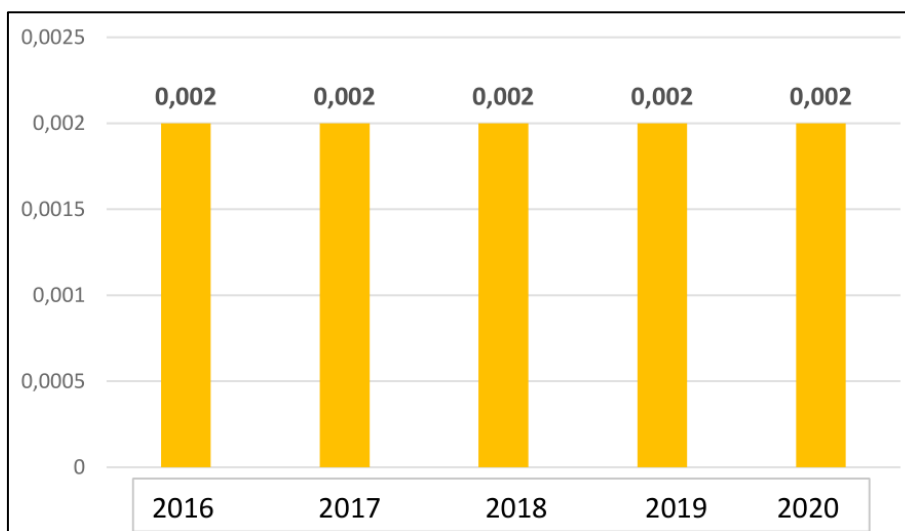

Рисунок 2.8 – Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря Віньковецького району діоксиду азоту (2016-2020 рр.), тис. тонн
Примітка. Складено автором на основі [22]

Швидке псування дорожніх структур спричинене зростанням вагових навантажень від транспортних засобів і інтенсивністю руху, які перевищують межі, на які розрахована існуюча дорожня мережа. Обмежені видатки на капітальний та поточний ремонт призвели до зношення дорожнього покриття, а на деяких ділянках автодоріг і вулиць покриття повністю зруйноване. Це спричиняє збільшення витрат пального при експлуатації автотранспорту, що створює загрозу для довкілля через забруднення повітря від викидів газів від пересувних джерел.

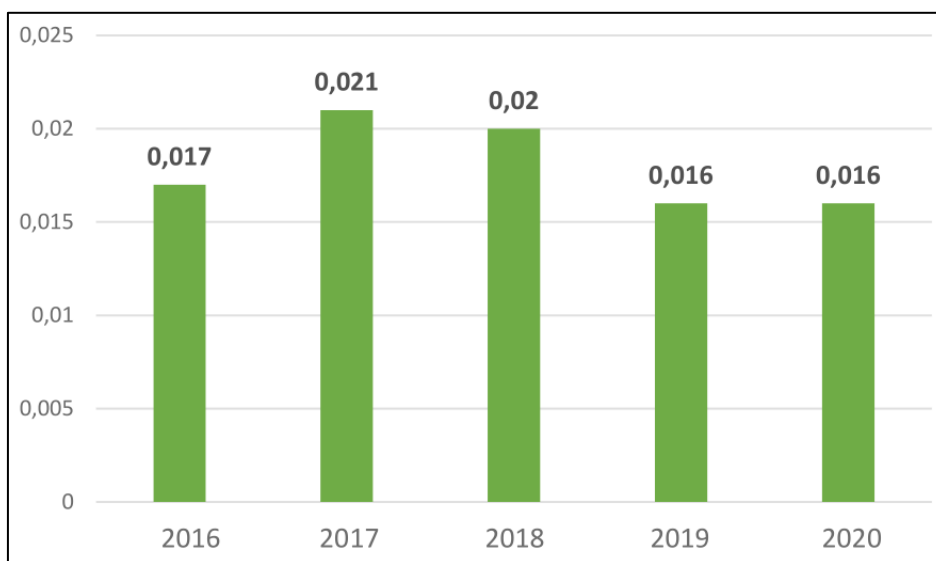

Рисунок 2.9 – Динаміка викидів стаціонарними джерелами в атмосферне повітря Віньковецького району оксиду вуглецю (2016-2020 рр.), тис. тонн
Примітка. Складено автором на основі [22]

Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря визначається Хмельницьким обласним центром з гідрометеорології. У 2022 році середня потужність експозиційної дози гамма-випромінювання в повітрі становила 11-13 мкР/год, що відповідає природному рівню.

Основними джерелами шумового забруднення в межах Віньковецької СТГ, зокрема в самому селищі, є транспорт, промислові підприємства, комунальні об'єкти (такі як котельні, трансформаторні, компресорні станції тощо), об'єкти будівництва. Рівень шумового навантаження залежить від відстані до транспортної мережі, «пікових навантажень» автотранспорту,

розташування будівельних майданчиків та інших джерел шуму, часу доби і наявності зелених насаджень.

Зміна клімату на сьогодні є глобальним явищем, яке виявляється як на території України, так і на території її адміністративних одиниць. Це особливо помітно у зміні середньорічної температури повітря, яка поступово зростає. Наприклад, в період з 1991 по 2010 роки середня річна температура підвищилась на $0,8^{\circ}\text{C}$ порівняно з кліматичними нормами. Найбільше збільшення температури повітря відбулося у січні (приблизно на 2°C), а значення для липня зросли на $1,0-1,5^{\circ}\text{C}$ по всій території України.

Глобальні зміни клімату, які спостерігаються протягом останніх десятиліть, природно вплинули на температуру повітря у межах Віньковецької СТГ, особливо помітні зміни в останні 20-30 років. Загалом спостерігається зростання середньорічної температури. Зміна клімату на сьогодні стала не лише екологічною, а й економічною та соціальною проблемою, яка тісно пов'язана з принципами сталого розвитку, умовами дотримання прав людини, безпекою та здоров'ям, а також станом навколишнього середовища.

Згідно з Кіотським протоколом до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, до парникових газів відносяться діоксид вуглецю (CO_2), метан (CH_4), закис азоту (N_2O), гідрофторвуглеці (HFC), перфторвуглеці (PFC), та гексафторид сірки (SF_6).

Згідно з Регіональною доповіддю про стан навколишнього природного середовища Хмельницької області за 2021 рік, викиди парникових газів від стаціонарних джерел склалися з таких складових:

- діоксиду вуглецю - 2,5 млн. тонн (що становить 108,8% порівняно з 2020 роком);
- оксиду азоту (NO) - 84,7 тонн (113,3% порівняно з 2020 роком);
- метану - 1824,7 тонн (88,3% порівняно з 2020 роком).

Бойові дії, переміщення внутрішньо переміщених осіб та наслідки пожеж значно збільшили кількість викидів CO_2 в атмосферу на всій території України.

Щодо викидів парникових газів та заходів щодо їх зменшення на території Віньковецької СТГ, відомості відсутні. Тому набуває особливого актуальності розробка програмних документів, спрямованих на досягнення декарбонізації та кліматичної нейтральності громади в ході реалізації Стратегії її розвитку.

Для забезпечення водопостачання у громаді використовуються артезіанські свердловини, такі як свердловини на території населених пунктів, каптажне джерело «Коломийка» та артезіанська свердловина «Гаївка». Проблемою для громади є недостатнє забезпечення питною водою, що потребує великих капіталовкладень у будівництво, ремонт та модернізацію мереж та споруд централізованого водопостачання.

Водопостачання та водовідведення в громаді забезпечують такі установи:

- Комунальне підприємство «Віньковецький комунсервіс», яке обслуговує різні мережі та споруди, включаючи водопровідні та каналізаційні мережі, водонапірні башти, свердловини, каптажне джерело, каналізаційні насосні станції та очисні споруди.

- Комунальне підприємство «Дашкомсервіс», яке обслуговує водопровідні мережі та свердловини у с. Дашківці.

Більшість існуючих водопровідно-каналізаційних мереж громади були побудовані у 80-90 роки минулого століття і потребують реконструкції та модернізації через фізичне зношення. Проблемою також є потреба у негайній заміні аварійних ділянок водопровідних та каналізаційних мереж.

У більшості населених пунктів громади відсутнє централізоване водопостачання, тому мешканці користуються водою з колодязів, яка не завжди відповідає санітарним нормам через високий вміст нітратів, кальцію та заліза. З них 5 потребують ремонту.

Кількість гідроспоруд складає 102 одиниці, з них 94 перебувають у комунальній власності, а 18 передані в оренду. Очищення основного обсягу побутових і виробничих стічних вод забезпечують очисні споруд КУ-200.

У 2023 році введені в експлуатацію сучасні очисні споруди каналізації потужністю 500 м³/добу в смт Вільківці. Новітні енергозберігаючі технології та обладнання використовуються на очисних спорудах, що дозволяє значно економити енергію, забезпечувати водовідведення від багатоквартирних будинків та підприємств, зменшувати забруднення земель та поверхневих вод.

У сфері водопостачання та водовідведення громади є нагальна потреба у будівництві мереж та споруд питного водопостачання, реконструкція очисних споруд, заміна застарілих мереж і обладнання. Крім того, водозабезпеченість території громади зменшується, а якість води часто не відповідає санітарно-гігієнічним нормам. Це призводить до збільшення об'єму скидання недостатньо очищених зворотних вод у водні об'єкти. Тому вирішення питань сталої роботи об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства, попередження забруднення водних об'єктів каналізаційними стоками, підвищення якості послуг водозабезпечення та водовідведення є питаннями, які потребують невідкладного вирішення.

Основними заходами для покращення стану водного басейну є:

1. Встановлення меж прибережних захисних смуг та водоохоронних зон поверхневих водних об'єктів і збереження їх у належному стані.

2. Проведення спеціального водокористування лише за наявності відповідних дозволів.

3. Дотримання підприємствами-користувачами лімітів забору та використання води, лімітів скидання та нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти.

4. Ефективна експлуатація водогосподарських споруд і їх утримання в належному технічному стані.

5. Дотримання режиму обмеженої господарської діяльності на земельних ділянках прибережних захисних смуг водних об'єктів і регулювання режиму господарської діяльності на земельних ділянках водоохоронних зон водних об'єктів.

6. Відновлення і збереження сприятливого гідрологічного режиму та екологічного стану поверхневих водних об'єктів (річок, струмків).

7. Попередження виникнення аварійних ситуацій на водопроводах і очисних спорудах.

У рослинному світі Віньковецької селищної територіальної громади спостерігається значне збільшення антропогенного впливу (наявність рудеральної та сегетальної рослинності). Синантропізація призводить до вимирання та пригнічення природних елементів флори, а також збагачення адвентивними видами та формування нових типів рослинних угруповань. Кількість адвентивних видів рослин на території громади зростає. Для боротьби з поширенням цих видів рослин необхідно постійно вести моніторинг місць їх росту та контролювати їхню чисельність. Важливо також вживати заходів, що включають механічне знищення популяцій інвазивних видів, косіння прибережних ділянок та сільськогосподарських угідь до початку їх цвітіння і плодоношення, а також знищення місць масового зростання інвазивних видів.

Режим господарського використання територій природно-заповідного фонду регулюється Законом України «Про природно-заповідний фонд» та відповідними положеннями. Згідно з цим законом, природоохоронні території охороняються як національне надбання з особливим режимом охорони, відтворення та використання. Будь-яка діяльність, яка може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, заборонена на землях природно-заповідного фонду та інших природоохоронних або історико-культурних територіях.

Відповідно до державної класифікації окремі об'єкти території Віньковецької СТГ відносяться до природно-заповідних територій та мають місцеве значення (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3. Природно-заповідний фонд Віньковецької селищної територіальної громади

№	Назва об'єкту	Площа, га	Місце розташування	Охоронна зона, м	Рішення, згідно з яким створено (змінено)
1	2	3	4	5	6
1	Ботанічний заказник місцевого значення «Глібівський»	144	Браїлівське лісництво, квартали 6, 9, 10	50	Рішення Хмельницької обласної ради від 26.10.1990 № 194
2	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Говорівський»	9,9	село Говори	25	Розпорядження Хмельницької обласної ради від 22.10.1969 № 358
3	Гідрологічний заказник місцевого значення «Женишковецький»	70,0	село Дружба	50	Рішення Хмельницької обласної ради від 04.09.1982 № 278
4	Гідрологічний заказник місцевого значення «Заплавний»	60,6	поблизу села Осламів	50	Рішення Хмельницької обласної ради від 17.12.1993 № 3
5	Лісовий заказник місцевого значення «Урочище Піддубне»	16,0	північніше села Калюсик	25	Рішення Хмельницької обласної ради від 25.12.1997 № 5
6	Лісовий заказник місцевого значення «Урочище Балки»	12,9	поблизу села Охрімівці	25	Рішення Хмельницької обласної ради від 17.12.1993 № 3
7	Пам'ятка природи місцевого значення «Калюсецька гора»	15,0	поблизу села Калюсик	15	Рішення Хмельницької обласної ради від 25.12.1997 № 5
8	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Берека звичайна»	0,1	у межах кварталу 75 виділу 18 Віньковецького лісництва	10	Розпорядження Хмельницької обласної ради від 11.06.1970 № 156 р-б
9	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Каштан»	0,01	у межах населеного пункту села Охрімівці	10	Рішення Хмельницької обласної ради від 04.09.1982 № 278
10	Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Липа серцелиста»	0,01	у межах населеного пункту села Охрімівці	10	Рішення Хмельницької обласної ради від 04.09.1982 № 278
Разом		328,52			

Примітка. Складено автором на основі [22]

Отже, площа природно-заповідних фондів (ПЗФ) у межах Віньковецької селищної територіальної громади становить 328,52 гектари, що складає лише 0,64% загальної площі громади. Цей показник є дуже низьким як для Хмельницької області, так і для України в цілому. Розширенню та охороні природно-заповідних фондів Віньковецької селищної територіальної громади, враховуючи їх низький рівень заповідності, необхідно приділити особливу увагу як у теоретичному, так і практичному планах. З метою збереження природно-заповідного фонду необхідно розробити необхідну документацію (землепорядку, проекти організації), забезпечити кваліфікований догляд за парками, заказниками, урочищами та пам'ятками природи. Території та об'єкти ПЗФ Віньковецької селищної територіальної громади мають важливе наукове, природоохоронне, історико-культурне та екологічне значення.

Болючим питанням для Віньковецької СТГ, які для більшості громад України є утилізація твердих побутових відходів. Так, згідно з інформацією Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації, на території Віньковецької селищної територіальної громади розташовані наступні сміттєзвалища твердих побутових відходів:

- Сміттєзвалище поблизу смт Віньківці знаходиться на відстані 1,5 км і має санітарно-захисну зону у 500 метрів, яка витримується.
- Сміттєзвалище поблизу с. Великий Олександрів розташоване на відстані 0,31 км і має санітарно-захисну зону у 300 метрів.
- Сміттєзвалище поблизу с. Дашківці розташоване на відстані 0,325 км і не має санітарно-захисної зони.
- Сміттєзвалище поблизу с. Женишківці розташоване на відстані 0,67 км і має санітарно-захисну зону у 500 метрів, яка витримується.
- Сміттєзвалище поблизу с. Нетечинці розташоване на відстані 0,4 км і має санітарно-захисну зону у 300 метрів.
- Сміттєзвалище поблизу с. Петрашівка розташоване на відстані 1,61 км і має санітарно-захисну зону у 500 метрів, яка витримується.

- Сміттєзвалище поблизу с. Нетечинці розташоване на відстані 0,31 км і має санітарно-захисну зону у 300 метрів.

На території Віньковецької селищної територіальної громади, поза межами сіл Говори, Ломачинці, Зоряне, Карачіївці, Калюсик, Майдан-Карачієвецький, Бистриця, Майдан-Олександрівський, Гута, Славута, Осламів, Охрімівці, Пирогівка, Яснозір'я та Фаціївка, містяться активні непаспортизовані сміттєзвалища для твердих побутових відходів.

Вивіз твердих побутових відходів у смт. Віньківці здійснюється комунальним підприємством "Віньковецький комунсервіс" Віньковецької селищної ради, тоді як мешканці інших населених пунктів вивозять тверді побутові відходи самостійно. Для збирання та тимчасового зберігання побутових відходів використовуються контейнери об'ємом 0,75 куб. м, обслуговані спеціальними автомобілями. Станом на 01.01.2023 року у селищі є 45 місць для збору твердих побутових відходів та 82 контейнери. Також існує система роздільного збору сміття, включаючи 10 контейнерів для пластикових відходів. У парках та на вулицях селища встановлюються урни для збору сміття. Розміщення таких урн допомагає забезпечити санітарний стан та сприяє підвищенню екологічної культури мешканців та гостей.

Села громади мають недостатнє забезпечення контейнерами для тимчасового зберігання твердих побутових відходів та потребують налагодження вивозу таких відходів. Система роздільного збору сміття запроваджена частково. У громаді спостерігається низький рівень утилізації відходів, що призводить до значних обсягів їх розміщення на сміттєзвалищах.

Здоров'я та безпека життєдіяльності населення є пріоритетними питаннями для Віньковецької селищної територіальної громади. На її території розташовані підприємства та організації, які вважаються потенційно небезпечними об'єктами, більшість з яких мають ризик пожежно-вибухової небезпеки.

Оцінка екологічних умов проживання визначає, що територія Віньковецької селищної територіальної громади, з урахуванням територіальної

концентрації промислових підприємств, земельної господарської діяльності, густоти населення, індикаторів забруднення навколишнього середовища (атмосферного, водних та ґрунтових ресурсів, а також радіаційного забруднення), відноситься до зони з задовільними умовами проживання.

За період з 2020 року, коли була створена громада, не зафіксовано надзвичайних рівнів забруднення довкілля внаслідок техногенних аварій або негативного впливу природних явищ.

Проте, антропогенний вплив, кліматичні умови, геологічна будова, рельєф та інші фактори сприяють виникненню територіальних проблем, таких як зсуви ґрунту, ерозія, заболочування. Також виникають проблеми з підтопленням та затопленням, що призводить до деградації ґрунтів та загибелі рослинного і тваринного світу. Негативний вплив води проявляється у затопленні під час повеней та паводків, періодичному підтопленні високими ґрунтовими водами та ерозії ґрунтів.

За даними гідрометеорологічної служби, у останні роки відзначається значне збільшення кількості повеней та паводків на території Хмельницької області та міста. Хоча стан навколишнього природного середовища в регіоні в цілому вважається задовільним, стабільність атмосферного повітря за останні роки значно не погіршувалася. Основними джерелами забруднення атмосфери в сільських населених пунктах є автотранспорт, кількість якого постійно зростає, котельні окремих підприємств, а також підприємства, що використовують полімери в виробництві, і спалювання сміття та опалого листя. Проблематичним є також вирішення питання поводження з твердими побутовими відходами: відсутність належної пропаганди серед населення щодо сортування сміття призводить до утворення стихійних сміттєзвалищ, а існуючі місця для сміття давно вже переповнені. Таким чином, для забезпечення стійкого розвитку сільських територій області необхідно розробляти заходи, спрямовані на стимулювання соціо-екологічної складової їхнього функціонування.

РОЗДІЛ 3

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Удосконалення системи управління стійким розвитком сільських територій Хмельницької області

Зміна в економіці та технологіях у більшості розвинених країн світу вимагає нового комплексного підходу до формування стратегічних пріоритетів. Цей підхід передбачає інтеграцію господарсько-економічних, соціально-екологічних та екологічних цілей у взаємодії між собою. Стратегічні пріоритети ринкової трансформації у Віньковецькій селищній територіальній громаді передбачають збільшення ролі несільськогосподарської сфери, яка стане стійким джерелом зайнятості для сільського населення та дозволить підвищити надходження до місцевого бюджету.

Стратегічним напрямком сталого розвитку сільських територій Віньковецької селищної територіальної громади є створення передумов для збільшення інвестиційної привабливості сільських територій та озеленення існуючих виробництв. Це можна досягти шляхом:

- зменшення рівня орендної плати за землі сільськогосподарського призначення;
- створення передумов для формування ефективної конкуренції;
- Запровадження спеціальних податкових режимів для малого та середнього бізнесу, що діє на сільських територіях.

Одним з головних пріоритетів стратегічного розвитку сільських територій Віньковецької селищної територіальної громади є підвищення рівня заробітної плати та подолання негативних тенденцій, пов'язаних із недостатньою зайнятістю сільського населення. У районах з низькою підприємницькою активністю та високим рівнем безробіття введення будь-

якого нового виду діяльності може мати комплексний ефект, що сприятиме розвитку інших секторів і створюватиме нові можливості для розширення спектру аграрної діяльності, що допомагатиме підтримувати населення, яке раніше було залучене до сільськогосподарських робіт.

Крім того, в умовах фінансово-економічної децентралізації особлива увага повинна бути приділена формуванню економічно стійких територіальних громад шляхом:

- забезпечення частки державного фінансування інфраструктурних проектів для підтримки занедбаних сільських територій з метою збереження їх соціального потенціалу;

- створення передумов для впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій, що сприятимуть підвищенню продуктивності економіки сільських районів.

Ще одним ключовим фактором, який може визначити стратегічний курс для стійкого розвитку сільських територій Віньковецької селищної територіальної громади, є можливість створення привабливих умов для проживання людей, особливо після виходу на пенсію. Для забезпечення комфортного життя слід покращити побутову, транспортну та медичну інфраструктуру, узявши за зразок, наприклад, Іспанію. Тенденція переїзду пенсіонерів (навіть з Англії, Франції та Німеччини) для проживання у сільській місцевості мала позитивний вплив на розвиток економіки сільських територій Іспанії.

Це підтверджує, що визначення стратегічних пріоритетів управління стійким розвитком сільських територій вимагає комплексної оцінки економічних, екологічних, соціальних та адміністративних проблем як на загальнодержавному рівні, так і на рівні конкретних територій у задоволенні потреб населення. Проблема безробіття є однією з основних для людей, оскільки вона призводить до бідності сільського населення, його міграції у міста та загрожує зниженням рівня медичного обслуговування та здоров'я, іншими словами, до загального погіршення якості життя. Звичайно, відсутність

можливостей працевлаштування спричиняє формування асоціального капіталу, що є загрозою для подальшого розвитку як сільських територій, так і держави в цілому. Відновлення системи дошкільних, загальноосвітніх, медичних та інших соціальних установ є надзвичайно важливим кроком для забезпечення стійкого розвитку сільських територій.

Отже, виникає необхідність створення системи управління стійким розвитком сільських територій Хмельницької області з урахуванням досвіду реформ децентралізації влади із Польщі, Франції та інших європейських країн (рис. 3.1).

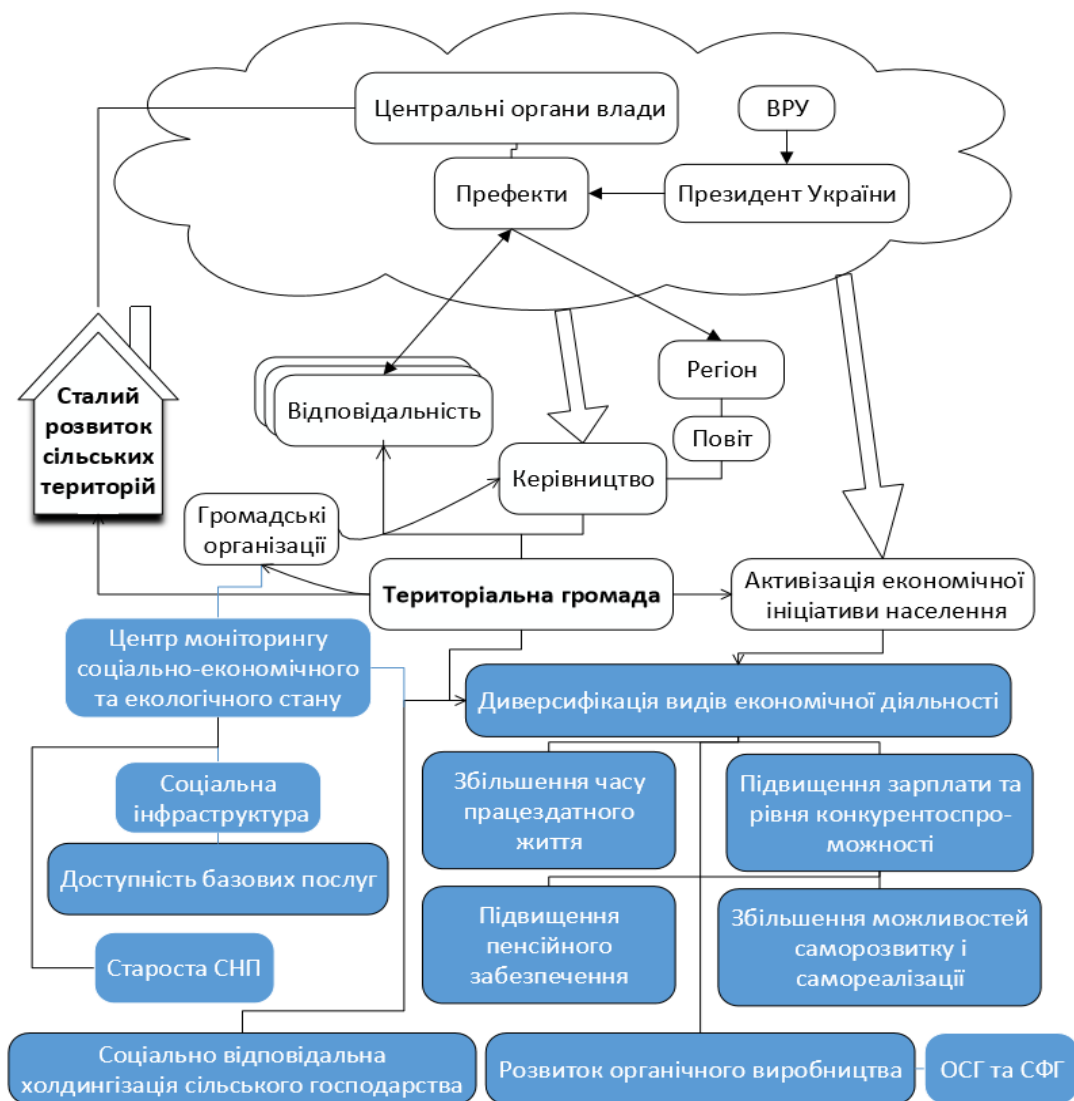

Рисунок 3.1 – Перспективна схема управління стійким розвитком сільських територій Хмельницької області

Примітка. Сформовано автором.

Подана концепція передбачає перетворення системи управління стійким розвитком сільських територій наступними способами:

1) Впровадження нормативно-правового базису для розвитку сільських територій, включаючи створення посад старост і префектів.

2) Розвиток стратегічного планування з акцентом на розширенні ролі місцевих громад у сільській місцевості, які мають доступ до фонду розвитку сільських територій.

3) Підтримка державно-приватного партнерства для реалізації проектів стійкого розвитку сільських територій і залучення інвестицій.

4) Створення реєстру непродуктивних земель, які можуть бути використані для вирощування енергетичних культур, таких як промислова конопля або енергетична верба.

Нова система управління передбачає повну трансформацію економіки сільських територій через такі заходи:

1) Встановлення соціальної відповідальності агрохолдингів та інших великих підприємств, що діють на території сільських громад.

2) Створення умов для інвестицій не лише в агроекономіку, але й у соціально-культурні, екологічні та інформаційно-комунікаційні проекти.

Останній напрям включає оновлення освітньої системи, яка готує фахівців сільського господарства. Завдяки швидкому розвитку нових технологій виникає потреба у постійній освіті протягом життя, але більшість агрономів та початківців-фермерів не мають можливості отримати доступ до дистанційної освіти або це навчання не відповідає їх потребам.

З огляду на прагнення України до інтеграції до Європи, ми вважаємо, що обмежуватися виключно національними стратегічними орієнтирами, закладеними у відповідних офіційних документах, є недоречним. Тому, враховуючи програмні ініціативи Національної економічної стратегії 2030, уточнимо ключові стратегічні пріоритети для стійкого розвитку сільських територій Віньковецької селищної територіальної громади:

- створення сприятливих умов для інвестицій у розвиток органічного виробництва та суміжну науково-дослідну діяльність.
- зменшення частки непоновлюваних джерел енергії.
- підвищення частки сільського населення, яке має базову або повну вищу освіту.
- стимулювання сільського населення до здорового способу життя та формування національних традицій його ведення.
- формування передумов для забезпечення соціально-економічної згуртованості територіальної громади.
- забезпечення економічного зростання та добробуту сільського населення з метою подолання тотальної бідності і соціально-культурного вакууму.

Стійкий розвиток сільських територій неможливий без організації виробництва екологічно безпечної органічної продукції. Для цього потрібно змінити підхід до управління, який базується на чітких математичних розрахунках для оцінки наслідків господарювання і виявлення рівня ефективності управлінців. Екологізація агровиробництва та розширення неаграрного сільського бізнесу є необхідними умовами для стійкого розвитку сільських територій.

Більш того, у законодавстві ЄС щодо екологізації політики передбачено можливість гармонізувати товарні стандарти, дотримуючись високих екологічних вимог до виробництва та збереження навколишнього середовища. Це сприяє реалізації принципів справедливої конкуренції через заходи щодо:

- захисту дикої природи та її мешканців.
- підтримки та збереження чистоти водойм.
- попередження екологічного забруднення від викидів промислових та побутових відходів.
- збереження озонового шару планети.

Тому, з одного боку, екологізація аграрного виробництва, яке є основою для наповнення сільських бюджетів, можлива шляхом введення непрямого

оподаткування виробленої сільськогосподарської продукції, яка заподіяла шкоду навколишньому середовищу. З іншого боку, необхідно використовувати методи, які сприятимуть збільшенню надходжень від «зелених податків».

Позиція ряду дослідників стосовно доцільності в ринкових умовах стимулювати природоохоронну діяльність полягає у реалізації права на забруднення, яке можна продавати як великим агрохолдингам, так і фермерським господарствам. Важливо паралельно запровадити соціоеколого-економічний спосіб управління аграрним сектором на рівні територіальної громади. Це є складовою загальної системи управління, що реалізує цілі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування при плануванні, моніторингу та контролі господарських дій для забезпечення збалансованого функціонування екосистеми.

Ми вважаємо, що ці зміни в управлінській діяльності сприятимуть стійкому розвитку сільських територій. Це через те, що екологічний маркетинг при виході на світові аграрні ринки може відіграти ключову роль у формуванні України як глобального лідера у забезпеченні продовольчої безпеки, де екологічність продукції стає стратегічним пріоритетом для досягнення конкурентної переваги. Ця тенденція також спостерігається на внутрішньому ринку, де зростає увага до екологічного маркування продуктів харчування щодо вмісту ГМО.

Так, разом із процесами екологізації, потрібно переглянути систему регулювання економічного розвитку сільських територій. Це означає переорієнтування її на пріоритетні заходи, спрямовані на розвиток сільських територій: підтримку та захист малого підприємництва та сприяння переорієнтації економічної системи сільських територій на основи соціально-орієнтованої економіки.

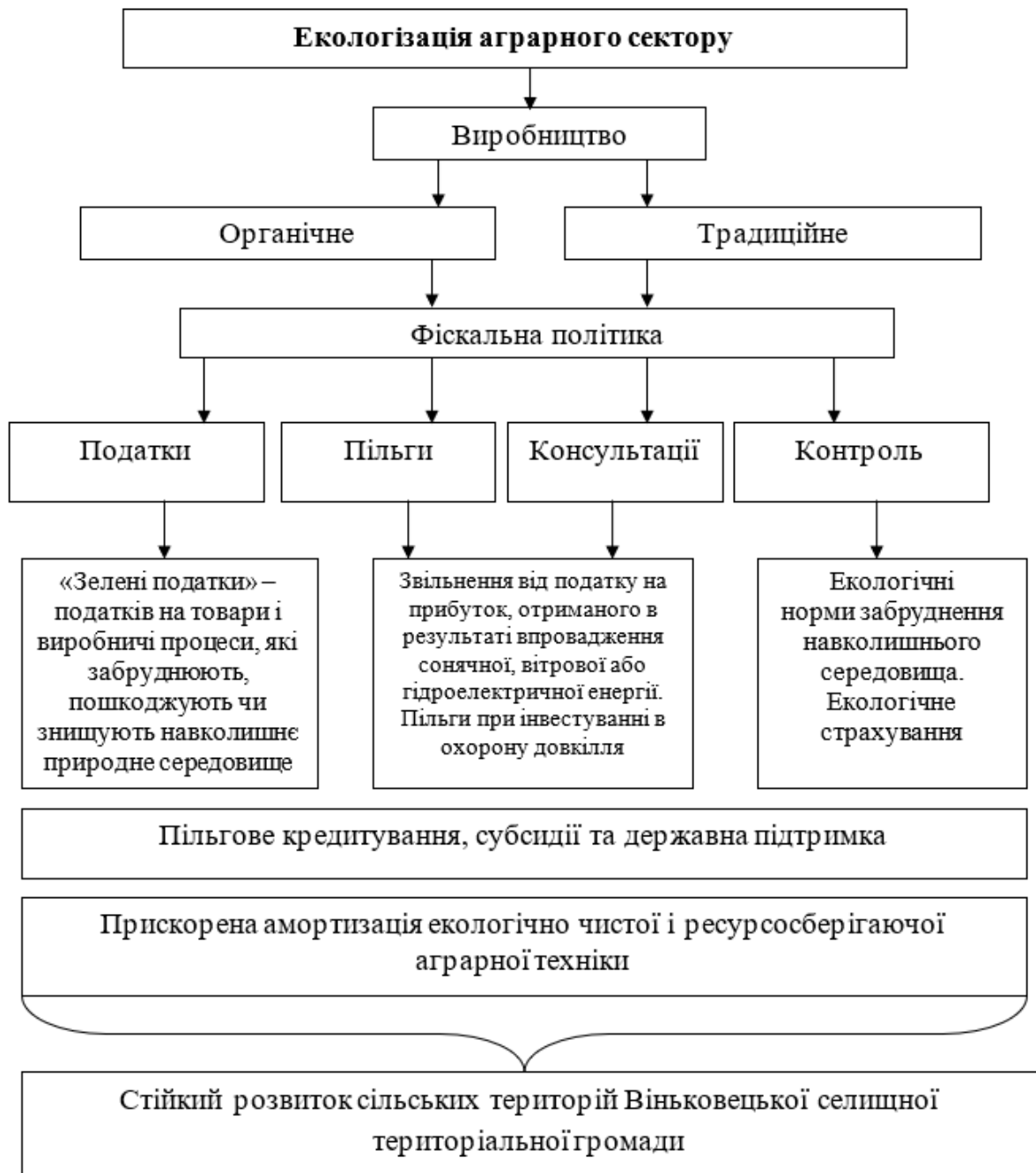

Рисунок 3.2 – Напрями стимулювання екологізації сільських територій Віньковецької селищної територіальної громади

Примітка. Сформовано автором.

Реалізація запропонованої моделі управління сприятиме створенню самодостатніх громад, які матимуть повноцінний економічний механізм задоволення потреб її мешканців, які базуються на принципах сталого розвитку, соціальної відповідальності та партнерства. Ця модель буде захищати їх економічні та екологічні інтереси як на місцевому, так і на регіональному та

загальнодержавному рівнях.

3.2. Впровадження еко-інновацій як фактор забезпечення стійкого розвитку територіальних громад

Унаслідок загальної світової тенденції споживацького ставлення до природи та її ресурсів виникає значна кількість негативних наслідків, таких як забруднення ґрунтів, водойм і повітря, виснаження багатьох невідновних природних ресурсів, глобальні зміни клімату та втрата біорізноманіття. Очевидно, що у зв'язку зі сформованою екологічною ситуацією перехід до нової моделі економіки стає необхідним. Багато розвинених країн, провівши моніторинг та оцінюючи ситуацію, обирають шлях «зеленої економіки» та декарбонізації виробництва і розвиваються в напрямку впровадження «еко-інновацій».

Зазвичай поняття "інновація", "інноваційний процес" та "інноваційний розвиток" розглядаються науковцями як економічні категорії, причому більшість дослідників-економістів розглядають їх у контексті розвитку підприємницької (промислової) діяльності, не звертаючи уваги на аспекти територіального розвитку. Проте інноваційний розвиток територіальної громади, так само як і всієї країни в цілому, залежить від наявності тих же передумов, що і основа інноваційної системи - інноваційних ресурсів, інноваційної інфраструктури та інноваційних процесів. Основою для розвитку територіальної громади на основі еко-інновацій є відповідна нормативно-правова та місцева організаційно-розпорядча база, інноваційна культура, а також система знань та інформації, якими володіє ця громада. Суб'єктами управління інноваційним розвитком територіальної громади виступають господарські об'єднання, підприємства різних форм власності, приватні підприємці, навчальні та наукові заклади, а також інші установи та відомства, що забезпечують контроль за належним використанням інноваційного потенціалу та інноваційної інфраструктури.

Абсолютною інновацією у розвитку територіальних громад є результат інноваційного проекту, спрямованого на створення нового суспільно-значущого продукту, який відзначається соціальною, економічною та екологічною корисністю і не має аналогів у світі, що може бути запатентовано. У свою чергу, відносною інновацією можна вважати як продукт, так і сам підхід (або процес) до його створення, які, хоча мають аналоги у світі, сприймаються як нові саме для конкретної території і сприяють підвищенню рівня та якості життя місцевої громади. До відносних інновацій у контексті реалізації проектів місцевого розвитку можна віднести нові (комбіновані, інтегровані, інкорпоровані і т. д.) підходи, методики, концепції або суто нові рішення, що підвищують ефективність управлінської або проєктної діяльності зі створення унікального для певної території продукту проєкту або покращують результат цієї діяльності. Такі еко-інновації більшою мірою спрямовані на адаптацію передового вітчизняного та зарубіжного досвіду та кращих практик до конкретних місцевих умов та реалій.

Частіше за все, проєкти на рівні місцевого самоврядування, тобто у сфері розвитку територіальних громад, є відносно інноваційними, і продукти, що створюються в результаті їх реалізації, можуть мати аналоги в інших регіонах країни або у світі. Проте, оскільки рішення, запропоноване для досягнення мети проєкту або створений кінцевий продукт, сприймаються місцевим населенням як нові і є популярними на місцевому ринку, можна зробити висновок, що такий продукт визначить унікальність, соціальну значущість і відносну інноваційність даного проєкту.

Отже, під еко-інновацією у сфері місцевого розвитку розуміється будь-яке абсолютне або відносне нововведення у формі продукту, підходу, технології або послуги, яке спричиняє якісні зміни в системі, забезпечує конкурентоздатність продукту і приводить до значного поліпшення рівня та якості життя територіальної громади, а також зменшує навантаження антропогенного впливу на навколишнє середовище, згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність».

Ключовою ознакою інноваційного розвитку територіальної громади є її здатність досягати вищого рівня розвитку з орієнтацією на європейський стандарт надання послуг у всіх життєво важливих сферах (технічній, економічній, соціальній, науково-освітній, культурній, екологічній тощо). Це враховує наявний інтелектуальний та кадровий потенціал, фінансове забезпечення та розвиток інноваційної інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що відповідає вимогам до спроможної територіальної громади, визначеним у Методиці формування спроможних територіальних громад.

Можемо зробити висновок, що інноваційний розвиток територіальної громади означає введення її на новий рівень управління, що забезпечує отримання соціального, економічного і екологічного ефектів, а також високі темпи покращення рівня та якості життя членів громади.

Як приклад еко-інновацій в управлінні розвитком об'єднаної територіальної громади можна вказати інтегрований підхід до впровадження системи енергозбереження у конкретному населеному пункті, який включає в себе встановлення енергозберігаючих ламп у поєднанні з іншими технічними заходами, такими як встановлення сонячних батарей. Ми пропонуємо реалізувати такий проект на території селищі Вільківці.

Наразі гостро стоїть проблема енергопостачання, тому відновлювальні та альтернативні джерела енергії набувають все більшого значення. Автономні вуличні ліхтарі, як сучасні світлодіодні та фотоелектричні технології, відповідають вимогам вуличного освітлення. Ці системи є економічною альтернативою традиційному освітленню, оскільки не потребують енергетичних витрат, використовують екологічно чисту енергію, мають тривалий термін служби та стійкі до впливу природних факторів, що робить їх економічним та надійним джерелом енергії з привабливим зовнішнім виглядом.

Пропонований проект спрямований на заміну традиційних джерел енергії на альтернативні. Його реалізація передбачає придбання та встановлення 20

сонячних батарей та 10 акумуляторів для вуличного освітлення, що забезпечить конвертацію сонячної енергії в електричну.

Робочий проект будівництва вуличного освітлення на сонячних батареях передбачає встановлення світлодіодних ліхтарів, які живляться за допомогою сонячних фотоелектричних модулів. Ці модулі разом із ліхтарем кріпляться на спеціальному каркасі, що зварений з металевих кутиків і встановлений на опорі висотою 6,5 м, яка виготовлена з металевої труби квадратного перерізу 100x100x6 мм. Для опори влаштовується фундамент глибиною 1,6 м, а сама опора закріплюється в землі на глибину 1,5 м. Впровадження даного проекту матиме велике соціальне і економічне значення, оскільки вирішить проблеми економії коштів бюджету громади і забезпечить вуличне освітлення за допомогою відновлювальних джерел енергії, створивши комфортні умови для мешканців Віньковець. Унікальність проекту полягає в тому, що він перетворює сонячне випромінювання на електричну енергію. Основні складові проекту описані на рис. 3.3.

Реалізація проекту планується провести в 3 етапи. Перший етап – підготовчий і включає в себе наступні заходи:

- формування команди проекту;
- розробка проектної та фінансової документації;
- пошук інвесторів та виконавців;
- укладання угод з безпосередніми виконавцями проекту;
- додаткове обстеження мереж, уточнення, корегування та узгодження проектної документації;

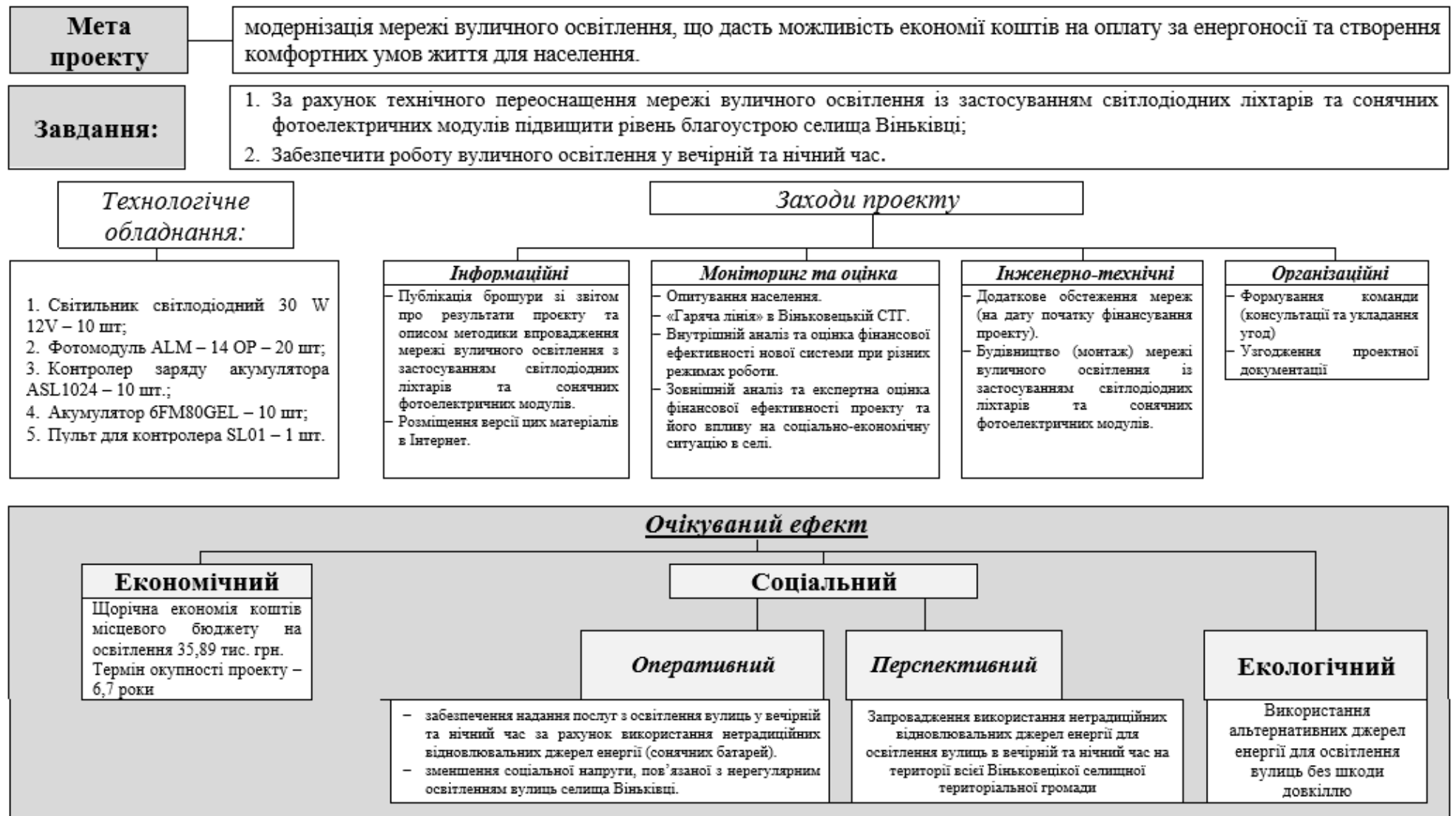

Рисунок 3.3. - Опис основних складових проекту модернізації вуличного освітлення в селищі Вінківці

Примітка. Складено автором

- початок інформаційної кампанії: публікація статей у мережі Інтернет на офіційному сайті громади;

- придбання обладнання та матеріалів.

Другий етап проекту - "основні заходи", включає в себе будівництво мережі вуличного освітлення у с селищі Вільківці за допомогою світлодіодних ліхтарів та сонячних фотоелектричних модулів, що проводиться під контролем громадськості. Цей етап передбачає такі роботи:

- земляні роботи;
- влаштування фундаментів;
- монтаж опор;
- встановлення світлодіодних ліхтарів;
- розміщення сонячних фотоелектричних модулів;
- встановлення акумуляторів для накопичення електричної енергії.

Третій етап, оцінка ефективності проекту та його впливу на соціально-економічну ситуацію, включає такі заходи (процедури громадської оцінки, внутрішнього та зовнішнього моніторингу):

1. Проведення соціологічного дослідження щодо впливу та стану задоволення населення політикою сільської ради у сфері вуличного освітлення.

2. Експертна оцінка фізичних та фінансових показників, пов'язаних з реалізацією проекту, проводиться з допомогою моніторингу громадської думки та консультацій з експертами. Отримані дані порівнюються з контрольними, що були отримані на початку проекту, для формулювання висновків щодо впливу на соціально-економічну ситуацію у громаді.

3. Проведення громадських слухань за підсумками проекту, на які запрошуються депутати сільської ради та громадськість. Ці заходи забезпечать причетність членів громади до реалізації проекту та дозволять зробити громадську оцінку проекту. Перед проведенням слухань на сайті Вільковецької селищної територіальної громади публікується оголошення та стислий звіт про результати впровадження проекту.

4. Публікація та розміщення звіту про результати проекту на веб-сайті Віньковецької селищної територіальної громади громади забезпечить вільний доступ фахівців та громадськості до набутого в процесі реалізації проекту досвіду.

Одним із ключових аспектів впровадження запропонованого нами інноваційного проекту є аналіз його економічної ефективності. У табличній формі 3.1 наведений бюджет проекту модернізації вуличного освітлення.

Таблиця 3.1. Загальний бюджет проекту модернізації вуличного освітлення у селищі Віньківці

Найменування заходу	Загальна вартість	Джерела фінансування (тис. грн.)	
		ДФРР бюджет	Місцевий бюджет
Будівельно-монтажні роботи	183,84	165,65	18,185
Кошти на інші роботи та витрати	3,007	-	3,007
Утримання служби замовника	5,488	-	5,488
Податок на додану вартість	46,71	46,71	-
Всього	239,04	212,36	26,68

Примітка. Розраховано автором

Модернізація мережі вуличного освітлення передбачає заміну 20 світлодіодних ліхтарів, замінюючи вже встановлені розжарювальні лампи потужністю 250 Вт/год на нові енергозберігаючі світлодіодні лампи марки ССУ-15 з потужністю 30 Вт/год. Таким чином, економія електроенергії від заміни освітлювального обладнання за 1 годину становить: $250 - 30 = 220$ Вт/год, а за добу (приблизно 10 годин на добу) – $10 \times 220 \times 20 = 44000$ Вт/год або 40,4 кВт/год. Економія електроенергії від заміни 1 одиниці освітлювального обладнання за рік становить: $40,4 \times 365 = 16060$ кВт/год. Економія електроенергії від заміни 10 одиниць освітлювального обладнання за рік складе 16060 кВт/год. За нашими підрахунками, витрати на обслуговування існуючої мережі вуличного

освітлення становлять 42000 грн. Загальний економічний ефект від впровадження проекту складає:

$$\text{Ефект} = 16060 \text{ кВт/год} \times 4,85 \text{ грн.} - 42000 \text{ грн.} = 35891 \text{ грн.}$$

Вартість реалізації проекту становить 239,04 тис. грн. Термін окупності проекту від оснащення світлодіодними ліхтарями, які працюють на сонячних фотоелектричних елементах, становить $239,04 / 55,56 = 6,6$ роки.

Після модернізації вуличного освітлення з використанням інноваційних технологій подальше утримання лінії освітлення буде здійснюватися за рахунок коштів місцевого бюджету. Оскільки реалізація проекту відповідає одному з ключових пріоритетів регіонального розвитку Хмельницької області та України в цілому – підвищенню енергоефективності і досягнення енергонезалежності для втілення заходів з енергозбереження пропонуємо залучити кошти Державного фонду регіонального розвитку, сформованого у складі Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України. Розподіл коштів між ДФРР та місцевим бюджетом у фінансуванні проекту наведено у табл. 3.2.

Наведені дані свідчать, що громада планує залучити 88,84% коштів Державного фонду регіонального розвитку, а 11,16% фінансувати з власного бюджету. Оскільки запланована на 2024 р. дохідна частина бюджету Віньковецької селищної територіальної громади становить 72750,9 тис. грн., то вартість фінансування проекту з місцевого бюджету складає лише 0,33% його доходів, що, на нашу думку, є цілком прийнятною сумою.

Таблиця 3.2. Очікувані джерела фінансування проекту модернізації вуличного освітлення у селищі Віньківці

Джерела фінансування	Сума (тис. грн.)	Частка в кошторисі, %
ДФРР	212,36	88,84
Бюджет громади	26,68	11,16
Всього	239,04	100,00

Примітка. Розраховано автором

Реалізація зазначеного проекту орієнтована на такі цільові групи:

– населення (територіальна громада) селище Вінківці – отримає освітлення вулиць у вечірній та нічний час із застосуванням альтернативних відновлювальних джерел енергії.

– Віньковецька селищна територіальна громада зменшить витрати на електричну енергію, що дасть можливість перенаправити вивільнені кошти на інші потреби громади.

– органи місцевого самоврядування, юридичні особи та громадяни зможуть ознайомитись з досвідом впровадження цього проєкту та опрацьованим алгоритмом впровадження проєктів енерго- та ресурсозбереження.

Таким чином, сучасні процеси укрупнення територіальних громад, підвищення їх спроможності є лише початковим етапом, після чого на перший план виходять проблеми подальшого розвитку їх потенціалу, у тому числі за рахунок реалізації інноваційних проєктів. Тобто сьогодні реформами місцевого самоврядування створюються як стимули, так і необхідні передумови й можливості застосування передових управлінських технологій для досягнення визначених стратегічних орієнтирів.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання, яке полягає у формулюванні теоретичних та розробці прикладних рекомендацій забезпечення стійкого розвитку сільських територій. Результати проведеного дослідження, а також сформульована мета і завдання дають підстави зробити такі висновки і пропозиції:

1. Встановлено, що сільська територія представляє собою складну систему, що включає в себе виробничі потужності, адміністративно-управлінські структури, економічні, екологічні та соціально-культурні аспекти. Систематизація наукових підходів до досягнення цілей стійкого розвитку на національному рівні створює підґрунтя для формулювання визначення стійкого розвитку сільських територій як неперервного процесу, який можна трактувати як будь-яку економічну діяльність на сільських територіях, яка спрямована на задоволення зростаючих потреб населення України за умови збереження ресурсної бази територій і коеволюційного розвитку сільської поселенської мережі, навколишнього природного середовища, технологій виробництва та інших факторів, що впливають на формування повноцінного життєвого простору для сучасних і майбутніх поколінь.

2. Доведено, що при здійсненні державного регулювання стійкого розвитку сільських територій за кордоном використовуються різноманітні інструменти, які сприяють їхньому розвитку і можуть бути корисними для української практики. Серед них - стратегічне планування, підтримка підприємництва, регіональний маркетинг, диверсифікація економіки сільських територій та державно-приватне партнерство. У США та ЄС будь-яка управлінська дія щодо розвитку сільських територій проводиться в рамках певної програми, без якої неможливе втілення будь-яких ініціатив. Україна має декларативні програми, виконання яких у даному контексті не є реальним, оскільки діяльність у сфері розвитку проводиться поза рамками планів та

програм. Оцінка прогресу у виконанні робочого плану програми та кінцевих результатів виконання її в США та ЄС є обов'язковою і має чітку внутрішню процедуру та відповідні наслідки.

3. Аналіз соціально-економічного розвитку сільських територій Віньковецької селищної територіальної громади засвідчив, що спостерігається загальне зниження чисельності населення як по регіону в цілому, так і сільського, зокрема. Рівень зайнятості та доходи населення є ключовими показниками соціально-економічного розвитку громади. У загальній структурі зайнятих у видах економічної діяльності громади переважають галузі, які важливі для розвитку, такі як сільське та лісове господарство, торгівля та послуги, а також галузі, які фінансуються з державного та місцевого бюджетів. Економічна база Віньковецької селищної територіальної громади формується завдяки різноманітним підприємствам, що представляють різні сектори економіки, зокрема сільськогосподарський та промисловий. Основу економічної діяльності громади становить сільське господарство, яке спеціалізується на рослинництві та тваринництві. У 2022 році підприємства громади реалізували промислову продукцію на суму 221,6 млн. гривень, що на 29,3 тис. гривень більше, ніж у 2021 році.

4. Встановлено, що стан навколишнього природного середовища у Віньковецькій селищній територіальній громаді залишається задовільним. Протягом періоду з 2016 по 2020 рік рівень викидів забруднюючих речовин зі стаціонарних джерел зменшився у 2,4 рази. З урахуванням особливостей локдауну, пов'язаного з пандемією COVID-19, та скороченням діяльності підприємств через збройну агресію РФ, ймовірно, рівень викидів у межах Віньковецької СТГ продовжував зменшуватись у 2021-2023 рр. У сфері водопостачання та водовідведення громади є нагальна потреба у будівництві мереж та споруд питного водопостачання, реконструкція очисних споруд, заміна застарілих мереж і обладнання. Крім того, водозабезпеченість території громади зменшується, а якість води часто не відповідає санітарно-гігієнічним нормам. Це призводить до збільшення об'єму скидання недостатньо очищених зворотних

вод у водні об'єкти. Критичним є стан поводження з твердими побутовими відходами: відсутня пропаганда серед населення щодо необхідності сортування сміття, створюються стихійні сміттєзвалища, а вже існуючі давно вичерпали свою проектну ємність. Села громади мають недостатнє забезпечення контейнерами для тимчасового зберігання твердих побутових відходів та потребують налагодження вивозу таких відходів. Система роздільного збору сміття запроваджена частково. У громаді спостерігається низький рівень утилізації відходів, що призводить до значних обсягів їх розміщення на сміттєзвалищах. Тому з метою забезпечення стійкого розвитку сільських територій області необхідною є розробка заходів із стимулювання соціо-екологічної складової їх функціонування.

5. Запропонована система управління стійким розвитком сільських територій Вінковоцької селищної територіальної громади, що базується на наступних принципах: нормативно-правове забезпечення розвитку сільських територій, включаючи інституціоналізацію старост і префектів; стратегічне планування, яке зосереджене на ролі територіальних громад сіл і селищ у фонді розвитку сільських територій; розвиток державно-приватного партнерства для реалізації проектів стійкого розвитку сільських територій і залучення інвестицій; створення реєстру непродуктивних земель для вирощування енергетичних культур. Пропонована система також передбачає комплексну трансформацію економіки сільських територій, зокрема інституціоналізацію соціальної відповідальності агрохолдингів та інших великих підприємств, а також створення передумов для інвестицій у соціально-культурну, екологічну та інформаційно-комунікаційну сфери.

6. Визначено, що екологічною інновацією у сфері розвитку територіальних громад є результат реалізації інноваційного проекту, спрямованого на створення нового соціо-економічно-екологічно корисного продукту, який може бути унікальним і підлягає патентуванню. Відносно екологічною інновацією може бути як продукт, так і сам підхід до його створення, який, хоча і має аналоги в світі, проте є новим для конкретної території і сприяє покращенню якості життя

місцевого населення. У ролі екологічних інновацій був запропонований інтегрований підхід до впровадження системи енергозбереження в селищі Вільківці. Доведено, що модернізація мережі вуличного освітлення через встановлення світлодіодних ліхтарів може забезпечити значну економію коштів та матиме термін окупності інвестицій в 6,6 років.

Отже, опрацьовані в роботі теоретичні положення та сформовані практичні рекомендації можуть бути використані при розробці програмних документів загальнодержавного та місцевого значення для забезпечення збалансованого стійкого розвитку сільських територій.